

Έκθεση του Κολεγίου της Γαλλίας

Προτάσεις για την εκπαίδευση του μέλλοντος

Πρόλογος των επιμελητών

*«Nous estimerions que nos recherches
ne méritent pas une heure de peine si elles
ne devraient avoir qu'intérêt spéculatif».*

E. Durkheim
De la Division du travail social (XXXIX)

«Δεν υπάρχει εγγενής δύναμη της αληθινής ιδέας»
Spinoza

Η έκθεση του Κολεγίου της Γαλλίας για το εκπαιδευτικό σύστημα, την οποία παρουσιάζουμε εδώ, ήταν η συγκεκριμένη απάντηση αυτού του υψηλού κύρους θεσμού, κορυφής της ακαδημαϊκής ιεραρχίας των εκπαιδευτικών και ερευνητικών θεσμών της Γαλλίας, στο ερώτημα που του έθεσε ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας της Γαλλίας, François Mitterand, το 1984, σχετικά με το ποιο πρέπει να είναι το εκπαιδευτικό σύστημα του μέλλοντος, δεδομένων των σημαντικών αλλαγών που χαρακτηρίζουν το τέλος αυτού του αιώνα, με τρόπο ώστε να προδιαγραφούν οι αναγκαίοι μετασχηματισμοί.

Η έκθεση αυτή¹ γνώρισε τεράστια απήχηση και απέκτησε διεθνώς σημαντική συμβολική δύναμη: εντάχθηκε στο προεκλογικό πρόγραμμα του Προέδρου της Δημοκρατίας της Γαλλίας, μεταφράστηκε στις περισσότερες γλώσσες του κόσμου και αποτέλεσε υλικό συστηματικών και οργανωμένων συζητήσεων σε πάρα πολλές χώρες και σε διάφορα κλιμάκια διαμόρφωσης πολιτικής².

Ποιοι ήταν και είναι οι όροι δυνατότητας της επιτυχίας αυτής της επικοινωνίας; Ερώτημα σημαντικό αφού αφορά μια έκθεση επικοινωνίας ιδεών και προτάσεων για την κατάλληλη επι-κοινωνία με το εκπαιδευτικό σύστημα και μέσω αυτού. Η προσπάθεια απάντησης στο ερώτημα αυτό, έστω και με στενογραφικό τρόπο υπό μορφή προγράμματος αποκοδικοποίησης, εμπεριέχει και το ζήτημα των κοινωνικών συνθηκών δυνατότητας αυτού του ερωτήματος, μέσα από τις οποίες, αλλά και μέσω των οποίων το αντικείμενο του ερωτήματος συναντά μια δομική παραλλαγή του θεμέλιου του και μια ακόμη αρχή της αποτελεσματικότητάς του.

Καταρχήν η επιτυχία αυτής της έκθεσης έχει να κάνει με την αρχή στην οποία υποτάχθηκε η εργασία μορφοποίησης των προτάσεων: ένα κείμενο επιστημονικής πολιτικής, που ακολουθώντας τη στωική αρχή, προτάσσει μια σειρά από προτάσεις οι οποίες μπορούν να χαρακτηριστούν προοδευτικές, υπό την έννοια κυρίως ότι δεν ζητούν από το εκπαιδευτικό σύστημα να επιτελέσει λειτουργίες που ο τρόπος λειτουργίας του καθιστά αδύνατες. Για παράδειγμα, μέσα στην έκθεση δεν υπάρχει η λέξη αναπαράγωγή ή εκδημοκρατισμός, «πουθενά δεν είπα πως το σχολικό σύστημα θα δώσει ίσες ευκαιρίες σε όλους, πως θα δώσει σε όλους την κουλούρα... Επειδή ακριβώς το σχολικό σύστημα είναι με τέτοιο τρόπο οργανωμένο ώστε να μην μπορεί πρακτικά να είναι δημοκρατικό, το καλύτερο που μπορεί να κάνει είναι να μην ενδυναμώνει την ανισότητα, να μην αυξήσει, μέσω της ειδικής του αποτελεσματικότητας, καθαρά συμβολικής, τις προϋπάρχουσες διαφορές μεταξύ των παιδιών τα οποία του ανατίθενται. Υπάρχει μια ολόκληρη σειρά από προτάσεις οι οποίες προσανατολίζονται σ' αυτήν την προοπτική: απ' αυτήν την άποψη η πιο σημαντική είναι αυτή η οποία συνίσταται στο να προστατέψει από την «επίδραση της μοίρας» μέσω της οποίας ο σχολικός θεσμός μετασχηματίζει τις προϋπάρχουσες κοινωνικές ανισότητες σε πολιτισμικές ανισότητες»³.

Έτσι, τοποθετώντας τα ζητήματα της εκπαίδευσης μ' έναν τρόπο ορθολογικό, οι προτάσεις αυτές έχουν την πρόθεση να διαμορφώσουν μια μορφή συναίνεσης πάνω σε προοδευτικές λύσεις, «ταυτόχρονα πολιτικά όσο και επιστημονικά». Κάτι τέτοιο μπορούμε να δούμε, λόγου χάρη, στις προτάσεις οι οποίες πολεμούν την ιεράρχηση των δραστηριοτήτων (θεωρητικών και πρακτικών) των επιστημών καταδεικνύοντας πως δεν υπάρχει καμιά αντινομία μεταξύ προοδευτικών πολιτικών λύσεων και προοδευτικών επιστημονικών λύσεων⁴. Χωρίς να υπεισέλθουμε περισσότερο στο περιεχόμενο της έκθεσης, θα σημειώσουμε πως οι προτάσεις που περιέχει συμπυκνώνουν μια προσπάθεια να κινητοποιηθούν με ρεαλιστικό τρόπο όλα τα δυνατά μέσα, εντός των ορίων του σχολικού συστήματος, για να διευκολυνθεί ο εκδημοκρατισμός και να προσαρμοστεί ο εκπαιδευτικός θεσμός στις νέ-

ες εξωγενείς απαιτήσεις, χωρίς να ακυρώνεται το ειδικό θεμέλιο που καθορίζει τις βασικές λειτουργίες του. Η λογική της αρχής που παράγει αυτό το κείμενο εδράζεται πέρα από το δίλημμα του φαταλιστικού επιστημονισμού και του ουτοπιστικού βολονταρισμού, ανοίγοντας ένα χώρο για μια συνειδητή και ορθολογική πολιτική χρήση των ορίων της ελευθερίας που παρέχεται από τη γνώση των «κοινωνικών νόμων» που διέπουν το εκπαιδευτικό σύστημα. Με δύο λόγια η έκθεση αυτή «συμβάλλει στον ορισμό ενός έλλογου ουτοπισμού, ικανού να παίζει με τη γνώση του πιθανού για να προκαλέσει το δυνατό»⁵.

Έχουμε συνείδηση πως σήμερα που η σκέψη φαίνεται να κολυμπά όλο και περισσότερο μέσα σ’ ένα διάχυτο κυνισμό, που είναι δύσκολο να ξεχωρίσει κανείς το νεο-ρεαλισμό και το νεο-κυνισμό της πεφωτισμένης αριστεράς από τη σκέψη της πιο παραδοσιακής δεξιάς, που το πρόταγμα του Aufklärung φαίνεται να υποχωρεί, ή τουλάχιστον, να θεωρείται εντελώς ασύμβατο με τον «αμοραλισμό των σκοπών» που απορρέει από τον «αναπόφευκτο αμοραλισμό των πραγμάτων, προϊόν, σ’ ένα μεγάλο μέρος, της αποθηκοποίησης που γέννησε η «αναπόφευκτη» αποφυσιοποίηση των ιδεωδών» όπως παρατηρεί ο J. Bouveresse⁶, οι προτάσεις αυτές θα αντιμετωπίσουν τις πιο εχθρικές ενστάσεις. Οι ενστάσεις αυτές είναι πιθανόν να προέρχονται από αυτούς τους διανοούμενους, κυρίαρχη αναφορά σήμερα, οι οποίοι, «δεξιотέχνες τόσο στην καταγγελία των υποκριτικών εξειδικεύσεων οι οποίες συγκαλύπτουν την πραγματικότητα των κοινωνικών παιχνιδιών που παίζονται μέσα στο θέατρο των «κοινωνικών αποστολών», όσο και στην τέχνη να εκμεταλλεύονται ευφύς αυτή την πραγματικότητα»⁷, έχουν κάθε πιθανότητα, ακριβώς λόγω αυτού του ευτυχισμένου συνδυασμού μορφών κακής συνείδησης, να μην μπορέσουν να διακρίνουν την *πρακτική* απάντηση που δίνουν αυτές οι προτάσεις στο καίριο ερώτημα που αφορά τη διαφορά μεταξύ «του να μην ζητούμε το αδύνατο και του να μην ζητούμε τίποτα (και συνεπώς να είμαστε έτοιμοι για τα πάντα)». Πράγματι, οι προτάσεις αυτές αποδεικνύουν πως η απελευθερωτική συνειδητοποίηση της συνθετικότητας των γεγονότων και η επαναποτίμηση των δυνατοτήτων που συνεπάγεται, αντί να οδηγήσει αναγκαία στη σύγχυση και στην ασάφεια, μπορεί να συμβάλλει αποφασιστικά στην ενδυνάμωση της υποχρέωσης για ακρίβεια του «μαχητικού λόγου» με θετικά αποτελέσματα⁸.

Η εξαιρετική όμως συμβολική δύναμη που απέκτησε αυτή η έκθεση οφείλεται, σ’ ένα μεγάλο μέρος, στο γεγονός ότι εκπροσωπούσε ένα ίδρυμα με «υψηλή συλλογική συγκέντρωση συμβολικού κεφαλαίου», ότι μέσω αυτής εκπροσωπήθηκαν όλες οι επιστήμες, των οποίων οι φορείς ήταν από όλους τους πολιτικούς χώρους, και τέλος, ότι ήταν προϊόν μιας συλλογικής επεξεργασίας και ομόφωνης συμφωνίας⁹.

Γνωρίζουμε πως το ουσιαστικό σε μία επικοινωνία βρισκε-

ται μέσα στις κοινωνικές συνθήκες δυνατότητας της επικοινωνίας και, συνεπώς, η συζήτηση που θέλουμε να προκαλέσουμε γύρω από αυτή την έκθεση με σκοπό να συμβάλλουμε στον προβληματισμό που έχει αναπτυχθεί, όχι μόνο στη χώρα μας, για άλλη μία φορά, για τον μετασχηματισμό του εκπαιδευτικού συστήματος, συμμετέχει στη δημιουργία μιας πραγματικότητας που η ίδια η έκθεση στόχευε να δημιουργήσει, δηλαδή τη δημιουργία μιας συλλογικής δράσης διανοούμενων με στόχο να δώσει τη μέγιστη συμβολική δύναμη σ’ ένα μήνυμα επιστημονικά υποστηρίξιμο.

Πράγματι, η έκθεση και η συζήτηση γύρω από την έκθεση αυτή αποτελούν ένα συγκεκριμένο παράδειγμα μιας γενικότερης πρότασης για τον ρόλο των διανοομένων και της μορφής του ρόλου τους. Παύοντας να είμαστε υποχρεωμένοι να αποφασίσουμε μεταξύ του ρόλου του «καθολικού διανοούμενου», «δεξιотέχνη της αλήθειας και της δικαιοσύνης», «εκπροσώπου του οικουμενικού», με τον τρόπο που τον ενσάρκωνε και τον πρότεινε ο Sartre, δηλαδή του απόλυτα στρατευμένου και απόλυτα ελεύθερου διανοούμενου¹⁰, και του ρόλου του «ειδικού διανοούμενου», του «επιστήμονα πραγματογνώμονα» που προτείνει ο Foucault, δηλαδή του διανοούμενου ο οποίος μέσω της ειδικής του δραστηριότητας παρεμβαίνει στην πολιτική καθημερινότητα συμβάλλοντας στην εγκαθίδρυση «εγκάρσιων σχέσεων μεταξύ μορφών γνώσης»¹¹, θα μπορούσαμε να συμβάλλουμε στη συγκρότηση μιας «διεθνούς των διανοομένων» θεμελιωμένης πάνω σ’ έναν «κορπορατισμό του οικουμενικού»¹², δηλαδή στην προσπάθεια δημιουργίας ενός διεθνούς δικτύου διανοομένων, το οποίο θα μπορούσε να λειτουργήσει ως αληθινή αντι-εξουσία σε μια εποχή υψηλής συγκέντρωσης των άλλων εξουσιών. Η πρόσκληση σ’ έναν «κορπορατισμό του οικουμενικού» όπως την έχει συλλάβει ο Pierre Bourdieu, απευθύνεται σε αναγνωρισμένους «ειδικούς διανοούμενους» (επιστήμονες, συγγραφείς, καλλιτέχνες) οι οποίοι, υποστηρίζοντας και βελιώνοντας την εξουσία και το ειδικό προνόμιο των διανοομένων να αντιστέκονται σε όλες τις πρόσκαιρες και κοσμικές εξουσίες, και το δικαίωμα να παρεκκλίνουν από τις πιο ιερές αξίες της κοινότητας στο όνομα αξιών υπερβατικών σε σχέση μ’ αυτές της Πόλης, να παρεμβαίνουν στο πολιτικό πεδίο στο όνομα αρμοδιοτήτων και αξιών που συνδέονται με την εργασία τους.

Δεν είναι εδώ η στιγμή να αναπτύξουμε πως η ιδέα της δημιουργίας μιας «Διεθνούς των Διανοομένων» είναι η προσπάθεια να χρησιμοποιήσουμε τη γνώση της λογικής του τρόπου λειτουργίας των πεδίων πολιτισμικής παραγωγής στην επεξεργασία ενός ρεαλιστικού προγράμματος μιας συλλογικής δράσης των διανοομένων για μία «Realpolitik του λόγου και της ηθικής»¹³. Είναι εδώ μία ευκαιρία να συμβάλλουμε στην πράξη, μέσω μιας συλλογικής συζήτησης πάνω σ’ ένα προϊόν ενός ανώνυμου και συλλογικού έργου -το οποίο παρέχει και του παρέχεται μέσω της εργασίας κοινοποίησης μία συμβολι-

κή δύναμη- στην έκφραση μιας μορφής στρατεύσης, η οποία συνδυάζει τον εκπρόσωπο του οικουμενικού και τον ειδικό διανοούμενο, και στην επίρρωση των μηχανισμών οι οποίοι συμβάλλουν στην ενοποίηση του παγκόσμιου επιστημονικού πεδίου, αφού ευνοεί τη διακίνηση των επιστημονικών ιδεών, ενός από τους απαραίτητους όρους μιας ορθολογικής αντιπαράθεσης με στόχο την εγκαθίδρυση, σε διεθνή κλίμακα, μιας έλλογης κοινής αξιωματικής»¹⁴.

Η προσπάθειά μας αυτή αποτυπώνει μια συμβολή στην προσπάθεια δημιουργίας κοινωνικά θεσμοθετημένων μορφών επικοινωνίας οι οποίες ευνοούν την παραγωγή του καθολικού, του οικουμενικού, μία συμβολή σε μια επιστημονική «Realpolitik» και, εμμέσως, προσκαλεί σε ένα στοχασμό πάνω στις συνθήκες

πολιτικής δυνατότητας της γενίκευσης αυτής της ουτοπίας που είναι η δημιουργία μιας «Διεθνούς των Διανοομένων».

Σε μία στιγμή που στη χώρα μας αναπτύσσεται ένας έντονος προβληματισμός σε σχέση με τις επικείμενες προτάσεις της κυβέρνησης για μετασχηματισμό του εκπαιδευτικού συστήματος, διατηρούμε την ελπίδα πως η δημοσίευση αυτή θα συμβάλλει, έστω ελάχιστα, στην κατεύθυνση της αποσαφήνισης των στόχων και των μέσων, με τρόπο ώστε αυτή η προσπάθεια μετασχηματισμού να μην έχει, όπως αρκετές άλλες ανάλογες, ως βασικό αποτέλεσμα την διευκόλυνση του μετασχηματισμού μιας ανορθολογικής κατάστασης πραγμάτων σε μία περισσότερο ανορθολογική, η οποία, σ’ αυτήν την περίπτωση, δεδομένης της γνωστής αποφασιστικής συμβολής του εκπαιδευτικού συστήματος στην κοινωνική αναπαραγωγή, και της έντονης ειδικής αντίφασης του τρόπου αναπαραγωγής μέσω του σχολείου που παρατηρείται εδώ και καιρό μέσω της δομής των κοινωνικών χρήσεων του Σχολείου, δεν μπορεί παρά να παίζει το ρόλο της γεννήτριας ενός είδους συλλογικής διάθεσης προς την εξέγερση, την πιο έντονη γενική αμφισβήτηση, ή άλλοτε, την παραίτηση, την κοινωνική και πολιτική «αταραξία».

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

- Παρόλο που η έκθεση αυτή ονομάστηκε «Έκθεση Pierre Bourdieu», αφού πράγματι ο Pierre Bourdieu ήταν ο βασικός εμπνευστής και συντάκτης του κειμένου, και τη βρίσκουμε δάπλα στα άλλα βιβλία του στα ράφια των βιβλιοθηκών (προϊόν των σχέσεων ανταγωνισμού μεταξύ των δημοσιογράφων που εμπλέκονται στη μάχη για την αποκλειστικότητα), η έκθεση αυτή διαχύθηκε και συζητήθηκε τελικά ως έκθεση του Κολεγίου της Γαλλίας, συλλογικά επεξεργασμένη και ομόφωνα αποδεκτή, και ως τέτοια την αντιμετωπίζουμε εδώ.
- Θα μπορούσαμε να αναφέρουμε ως ενδεικτικό παράδειγμα τις σημαντικές συζητήσεις οι οποίες αναπτύχθηκαν στα πλαίσια του γερμανικού συνδικάτου I. G. Metal όπου αποτέλεσε αρχή μιας σειράς προτάσεων νέων θέσεων του κινήματος αυτού για το εκπαιδευτικό σύστημα.
- Αποσπάσματα από τη συνέντευξη του P. Bourdieu στο Πανεπιστήμιο του Today τον Οκτώβριο του 1989 στο Τόκιο, με τον T.Horio και τον

K.Harubisa, δημοσιευμένο στο Pierre Bourdieu: *Capital culturel, escuela y espacio social*, μετ. I. Jimenez, Mexico, Siglo veintiuno editores, 1997.

4. Ibid.

5. P. Bourdieu: *Questions de sociologie*, Minuit, 1984, σ. 15.

6. Βλ. J. Bouveresse: *Rationalité et cynisme*, Minuit, 1984, σ. 33.

7. Δεν είναι ίσως οι ίδιοι, λίγο πολύ, οι οποίοι, στη χώρα μας, αμφιταλαντευόμενοι μεταξύ μιας ιδεολογίας που θα μπορούσαμε, πάλι μαζί με τον J. Bouveresse, να ονομάσουμε «αναρχο-δομιστική» και ενός αντιορθολογικού, κυνικού, πεσιμιστικού προσανατολισμού, οδηγούνται σήμερα όλο και περισσότερο προς έναν «αισθητισμό της δημιουργικότητας», συνδυασμένο μ’ ένα είδος «ριζοσπαστικού πραγματισμού, χωρίς καμμία αναφορά στην πρακτική, στο όνομα μιας ελευθερίας της φαντασίας και μιας ποιητικής της ανθρώπινης ύπαρξης» –και βέβαια «στο όνομα» της άγνοιας μιας θεώρησης των πιθανών συνεπειών και της ευκολίας με την οποία το φανταστικό μπορεί να γίνει άμεση πρακτική μέσω του ίδιου του του εαυτού– εις βάρος της αντικειμενικής γνώσης, πράγμα αναμενόμενο αν αναλογιστεί κανείς πως το έδαφός του έχει ήδη προετοιμαστεί από όλους αυτούς οι οποίοι πρωτίτερα είχαν προπαθήσει να περιστείλουν την επιστημολογία στην ηθική, συμβάλλοντας αποφασιστικά στη νομιμοποίηση της περιφρόνησης που έδειχναν προς την επιστήμη, όλοι αυτοί οι οποίοι, ενώ αγνοούσαν οτιδήποτε γι’ αυτήν, ήταν έτοιμοι να θυσιαστούν προκειμένου να βελβαιώσουν ότι γνωρίζουν καλύτερα από τον καθένα τι σημαίνει και τι αναζητά. Μπορούμε μ’ ευκολία να αναφερθούμε τόσο σ’ αυτούς που, στο παρελθόν, προσπάθησαν να μετατρέψουν τους κάθε λογής τίτλους «κοινωνικής

στράτευσης και μαχητικότητας σε επιστημονικό κεφάλαιο, όσο και σ' αυτούς τους «καλλιεργημένους τσαρλατάνους» όπου, σήμερα, επιχειρούν να μετατρέψουν το κοινωνικό τους κεφάλαιο, κυρίως μέσω της συγγένειας που διατηρούν ως *mediocris* με τα *mediocris*, σε επιστημονικό κύρος «επιτυγχάνοντας έναν ιστορικό συνδυασμό μορφών λόγου του εγκυκλοπαιδικού και του τσίρκου», όπως σημειώνει ο J. Bouveresse, βλ. J. Bouveresse: *La philosophie chez les autophages*, Minuit, 1984.

8. J. Bouveresse: *Rationalité*, op.cit., σ. 38.

9. Questions à Pierre Bourdieu, in: G. Mauger - L. Pinto: *Lire les Sciences Sociales*, t. 1, 1994, σ. 308-332, 331.

10. Anne Brochetti: *Sartre et les temps modernes. Une entreprise intellectuelle*, Minuit, 1985.

11. D. Eribon: *Michel Foucault et ses contemporaines*, Fayard, 1994.

12. P. Bourdieu: *Pour un corporatisme de l'universel*, et P. Bourdieu: *Les règles d'art. Genèse et structure du champ littéraire*, Seuil, 1992, σ. 459-472.

13. Ibid.

14. P. Bourdieu: *La cause de la science*, Actes de la recherche en sciences sociales, no 106-107, 1995, σ. 3-10.

N. Παναγιωτόπουλος, Σ. Τάνταρος

Έκθεση των κινήτρων

Το ζήτημα των περιεχομένων και των σκοπών της εκπαίδευσης δεν μπορεί να ικανοποιηθεί με γενικές αλλά αφηρημένες απαντήσεις οι οποίες είναι δυνατόν να γίνουν αντικείμενο μιας εξαιρετικά λυσιτελούς ομοφωνίας: πράγματι, κανείς δεν θα μπορούσε να αμφισβητήσει ότι κάθε εκπαίδευση πρέπει να πλάθει ανοικτά μυαλά, προικισμένα με μέσα και γνώσεις αναγκαίες για να κατακτούν ασταμάτητα νέες γνώσεις και να προσαρμόζονται σε συνεχώς ανανεωνόμενες καταστάσεις. Αυτή η οικουμενική πρόθεση ζητά, κάθε στιγμή, ιδιαίτερους ορισμούς: σε σχέση, στις μέρες μας, με τις αλλαγές της επιστήμης, η οποία δεν σταματά να επαναπροσδιορίζει την αναπαράσταση του φυσικού και του κοινωνικού κόσμου· σε σχέση επίσης με τους μετασχηματισμούς του οικονομικού και κοινωνικού περιβάλλοντος, κυρίως δε τις αλλαγές που έχουν επηρεάσει την αγορά εργασίας λόγω των τεχνολογικών καινοτομιών και των αναδομήσεων των βιομηχανικών, εμπορικών ή αγροτικών επιχειρήσεων. Από όλους αυτούς τους μετασχηματισμούς, εκείνοι οι οποίοι αγγίζουν αμεσότερα το εκπαιδευτικό σύστημα είναι αναμφίβολα η ανάπτυξη των σύγχρονων μέσων επικοινωνίας (ιδιαίτερα της τηλεόρασης), μέσω των οποίων είναι ικανά να ανταγωνιστούν ή να εμποδίσουν τη σχολική πράξη, καθώς επίσης και οι βαθιές τροποποιήσεις του ρόλου που αναλογούσε, κυρίως σε επίπεδο ηθικής τάξης, σε παιδαγωγικά κλίμακα όπως η οικογένεια, ο χώρος εργασίας, οι κοινότητες του χωριού ή της συνοικίας και οι Εκκλησίες.

Πρέπει επίσης να συνυπολογίσουμε τους μετασχηματισμούς του ίδιου του εκπαιδευτικού συστήματος, αποφεύγοντας την υιοθέτηση, για να αναφερθούμε σχετικά, της εσχατολογικής γλώσσας της κρίσης ή, ακόμη χειρότερα, του τόνου της προφητικής καταδίκης που αναζητά τα εξιλαστήρια θύματά της στο σώμα των εκπαιδευτικών ή στα αντιπροσωπευτικά του όργανα. Σε διαφορετικούς βαθμούς, ανάλογα με τους τομείς

και τα επίπεδα, οι κοινωνικές σχέσεις που εμπεριέχονται στον εκπαιδευτικό θεσμό, όπως η σχέση ανάμεσα σε εκπαιδευτικούς και μαθητές, ή η σχέση ανάμεσα σε γονείς και εκπαιδευτικούς, η σχέση ανάμεσα σε εκπαιδευτικούς διαφορετικών γενεών, έχουν μετασχηματιστεί βαθιά κάτω από την επίδραση κοινωνικών παραγόντων όπως η αστικοποίηση, η γενική εξάπλωση της εκπαίδευσης και ο μετασχηματισμός της σχέσης ανάμεσα στο εκπαιδευτικό σύστημα και την αγορά εργασίας, την ίδια στιγμή που απαξιωνόνταν οι σχολικοί τίτλοι, με συνέπεια μια πραγματική συλλογική απογοήτευση σχετικά με το Σχολείο.

Το συναίσθημα αποδιοργάνωσης ή εξέγερσης που εγείρουν αυτές οι αλλαγές, προκύπτει μερικώς από το ότι αυτές δεν ήταν ούτε προϊόν σκέψης, ούτε ηθελημένες αυτές καθ' αυτές: η λίγο - πολύ συνειδητή αμφισβήτηση του άρρητου συμβολαίου εκπροσώπησης που ενώνει μια κοινωνία με το Σχολείο της, αφήνει, στα ίδια τα θεμέλια του εκπαιδευτικού συστήματος, ένα είδος κενού που προκαλεί αγωνία. Για να εξορκιστούν οι αντιδραστικές τάσεις που το συναίσθημα της κρίσης ενισχύει τόσο στους εκπαιδευτικούς, όσο και στους μαθητές ή τους γονείς, πρέπει να επιχειρήσουμε να ξανασκεφτούμε τις αρχές πάνω στις οποίες μπορεί να οικοδομηθεί ένα όσο το δυνατόν πιο δημοκρατικό εκπαιδευτικό σύστημα, το οποίο θα είναι ταυτόχρονα προσαρμοσμένο στις απαιτήσεις του παρόντος και ικανό να απαντήσει στις προκλήσεις του μέλλοντος.

Η σκέψη πάνω στους στόχους του Σχολείου δεν μπορεί να αγνοεί τις αντιθέσεις που είναι εγγενείς σε ένα θεσμό προορισμένο να εξυπηρετεί διαφορετικά, αν όχι ανταγωνιστικά συμφέροντα. Αυτές οι αντιθέσεις, τις οποίες τα όρια της καθάρα σχολικής πράξης εμφανίζουν συχνά ως αξεπέραστες αντινομίες («δημοκρατικοποίηση/επιλογή», «ποσοτικό/ποιοτικό», «δημόσιο/ιδιωτικό», κλπ.), διαθέσιμες για κάθε είδους εκμετάλλευση, κριτική ή πολιτική, θα μείνουν παρούσες εδώ στην ίδια την προσπάθεια να ξεπεραστούν οι εντάσεις ανάμεσα σε αντίθετες απαιτήσεις ή ανάμεσα στους προτεινόμενους στόχους και τα απαραίτητα για την επίτευξή τους μέσα. Μπορούμε να αμφισβητήσουμε σε ένα άτομο ή σε μια ομάδα, όποια κι αν είναι, το δικαίωμα να νομοθετεί σχετικά με αυτά τα ζητήματα, και να υποκαταστήσουμε έτσι το σύνολο των ομάδων που ασκούν πιέσεις σχετικά με τις κατευθύνσεις του εκπαιδευτικού συστήματος, προκειμένου να εξυπηρετηθούν τα συμφέροντά τους. Είναι ελάχιστα πιθανό να έχει ένα μορφωτικό πρόγραμμα τη γενική επιδοκιμασία. Παρ' όλα αυτά, στη σημερινή φάση των εκπαιδευτικών θεσμών, απαντάται στην πραγματικότητα σε αυτές τις ύστατες ερωτήσεις. Έκτοτε, η σαφής έκφραση ενός ρητού συνόλου κατευθυντήριων αρχών έχει τουλάχιστον ως προτέρημα να εμποδίζει να αμφισβητούνται και να συζητούνται οι προϋποθέσεις ή οι προκαταλήψεις που αποτελούν την αβέβαιη, εφόσον δεν είναι συζητημένη, θεμελίωση των σχολικών πολιτικών. Φαίνεται

εξάλλου ότι υπάρχει συχνά συμφωνία ανάμεσα στις τεχνικές προσαγές, που σκοπεύουν να διασφαλίσουν τις προόδους της επιστήμης και της διδασκαλίας της επιστήμης, και στις ηθικές προσαγές που εμπεριέχονται στην ίδια την ιδέα μιας δημοκρατικής κοινωνίας. Τόσο που μπορούμε να προχωρήσουμε πολύ μακριά στον ορισμό μιας εκπαίδευσης περισσότερο ορθολογιστικής και περισσότερο δίκαιης ταυτόχρονα, χωρίς να συναντήσουμε τα προβλήματα που συχνά διχάζουν τους χρήστες του Σχολείου ή τους αντιπροσώπους τους. Αυτό το κείμενο δεν θέλει να είναι ούτε ένα διάγραμμα, ούτε ένα σχέδιο αλλαγής. Είναι το ταπεινό και προσωρινό προϊόν διαλογισμού. Οι συγγραφείς του, στρατευμένοι στην έρευνα και στη διδασκαλία της έρευνας, αισθάνονται ότι βρίσκονται μακριά από τις πλέον άκαρπες πραγματικότητες της εκπαίδευσης· ίσως όμως γι' αυτό ακριβώς να είναι ανεπηρέαστοι από κέρδη και βραχυπρόθεσμους στόχους.

Αρχές

1. Το ενιαίο της επιστήμης και ο πλουραλισμός των πολιτισμών. *Μια αρμονική εκπαίδευση πρέπει να είναι σε θέση να συμφιλιώσει την εγγενή στην επιστημονική σκέψη παγκοσμιότητα με τον σχετικισμό που διδάσκουν οι ανθρωπιστικές επιστήμες, οι οποίες ενδιαφέρονται για το πλήθος των τρόπων ζωής, των γνώσεων και των πολιτισμικών ευαισθησιών.* Αποκλείοντας τον καθορισμό του σε σχέση με τη μια ή την άλλη ηθική κατεύθυνση, το Σχολείο δε μπορεί να αποφύγει τις ηθικές ευθύνες που αναπόφευκτα του αναλογούν. Να γιατί ένα από τα σπουδαιότερα αντικείμενά του θα μπορούσε να είναι η μάθηση των κριτικών μέσων που διδάσκουν οι φυσικές επιστήμες και οι επιστήμες του ανθρώπου. Σε αυτή την προοπτική, η ιστορία των επιστημών και των πολιτιστικών έργων, διδασκόμενη με τις κατάλληλες για κάθε επίπεδο μορφές, θα πρέπει να προμηθεύσει αντιδότες απέναντι στις παλαιές ή νέες μορφές ιρασιοναλισμού ή φανατισμού της σκέψης. Ομοίως, οι κοινωνικές επιστήμες θα πρέπει να εισάγουν σε μια διαφωτισμένη κρίση της κοινωνίας και να προσφέρουν όπλα ενάντια στις χειραγωγήσεις κάθε φύσεως. Για παράδειγμα, πολύ διδακτική θα ήταν η κριτική εξέταση του τρόπου λειτουργίας των δημοσκοπήσεων αλλά και των επιμέρους λειτουργιών τους, ή η στηριγμένη στην ιστορία των πολιτικών θεσμών διάλυση των μηχανισμών εκπροσώπησης. Ανάμεσα στις λειτουργίες που αποδίδονται στην κουλτούρα, μια από τις πλέον σημαντικές είναι αναμφίβολα ο ρόλος της αμυντικής τεχνικής ενάντια σε κάθε μορφή ιδεολογικής, πολιτικής ή θρησκευτικής πίεσης: αυτό το όργανο ελεύθερης σκέψης, όπως οι πολεμικές τέχνες σε άλλα πεδία, μπορεί να επιτρέψει στο σημερινό πολίτη να προστατευτεί από τις συμβολικές καταχρήσεις εξουσίας των οποίων είναι αντικείμενο, όπως εκείνες της διαφήμισης, ή της προπαγάνδας και του πολιτικού ή θρησκευτικού φανατισμού.

Αυτή η παιδαγωγική κατεύθυνση έχει ως στόχο να αναπτύξει

έναν στερημένο από φετιχισμό σεβασμό της επιστήμης ως ολοκληρωμένης μορφής της λογικής δραστηριότητας, ταυτόχρονα με μια εξοπλισμένη ενάντια σε ορισμένες χρήσεις της επιστημονικής δραστηριότητας και των προϊόντων της επαγρύπνηση. Δεν πρόκειται εδώ για τη θεμελίωση μιας ηθικής για την επιστήμη, πραγματικής ή εξιδανικευμένης, αλλά για τη μετάδοση μιας κριτικής στάσης απέναντι στην επιστήμη και στις χρήσεις της, στάσης η οποία εξάγεται από την ίδια την επιστήμη ή από τη γνώση των κοινωνικών χρήσεών της. Η μόνη παγκόσμια θεμελίωση που μπορεί κανείς να αποδώσει σε μια κουλτούρα βρίσκεται στην αναγνώριση του μέρους του αυθαιρέτου που αυτή οφείλει στην ιστορικότητά της: πρόκειται επομένως εδώ για την κατάδειξη αυτού του αυθαιρέτου και για την ανάπτυξη των αναγκαίων οργάνων (εκείνων που παρέχουν η φιλοσοφία, η φιλολογία, η εθνολογία, η ιστορία ή η κοινωνιολογία) για την κατανόηση και την αποδοχή άλλων μορφών κουλτούρας· από όπου προκύπτει η αναγκαιότητα ενθύμησης των ιστορικών ριζών όλων των πολιτιστικών έργων, συμπεριλαμβανομένων και των επιστημονικών. Ανάμεσα στις πιθανές λειτουργίες της ιστορικής κουλτούρας (εθνική ενσωμάτωση, κατανόηση του παρόντος κόσμου, επανιδιοποίηση της γένεσης της επιστήμης), μια από τις σημαντικότερες, από αυτή την άποψη, είναι η συμβολή που αυτή μπορεί να έχει στην εκμάθηση της ανοχής, μέσα από την ανακάλυψη της διαφοράς, αλλά επίσης και σε εκείνην της αλληλεγγύης ανάμεσα σε πολιτισμούς.

Οι καθαρά επιστημονικοί λόγοι (*raisons*), κυρίως οι πρόοδοι που επιτυγχάνονται χάρη στη συγκριτική μέθοδο, ενώνονται με τους κοινωνικούς λόγους - ιδιαίτερα οι μετασχηματισμοί μιας κοινωνίας όπου άνθρωποι οι οποίοι ανήκουν σε διαφορετικές παραδόσεις οδηγούνται όλο και συχνότερα να επικοινωνήσουν ή να συγκατοικήσουν λόγω της επέκτασης των μεταναστευτικών κινήσεων - προκειμένου να επιβάλλουν το άνοιγμα της εκπαίδευσης στο σύνολο των ιστορικών πολιτισμών και των μεγάλων θρησκειών, αξιολογούμενοι ταυτόχρονα ως προς την εσωτερική τους σαφήνεια και ως προς τις κοινωνικές συνθήκες της εμφάνισης και της ανάπτυξής τους. Για να πραγματοποιηθεί όμως κάτι τέτοιο χωρίς να υπερφορτωθούν τα προγράμματα, είναι σημαντικό πριν απ' όλα να εγκαταλειφθεί η εθνοκεντρική θεώρηση της ιστορίας της ανθρωπότητας, η οποία αποδίδει στην Ευρώπη την αρχή όλων των ανακαλύψεων και όλων των προόδων· να εισαχθούν, ήδη από το δημοτικό σχολείο, στοιχεία γεωγραφικής και εθνογραφικής κουλτούρας, κατάλληλα να κάνουν το παιδί να συνηθίσει να παραδέχεται τη διαφοροποίηση των εθίμων (σε ό,τι αφορά τις τεχνικές του σώματος, το ντύσιμο, την κατοικία, τη διατροφή), και των συστημάτων σκέψης· να καταδειχθεί, κυρίως στη διδασκαλία της ιστορίας, των γλωσσών και της γεωγραφίας, η ανάμειξη οικολογικής ή οικονομικής αναγκαιότητας και κοινωνικού αυθαιρέτου που χαρακτηρίζει τις επιλογές των διαφόρων πολιτισμών· αυτό, με την

υπενθύμιση των αναρίθμητων δανείων τεχνικών και οργάνων, μέσω των οποίων δημιουργήθηκαν οι διάφοροι πολιτισμοί, με πρώτο παράδειγμα το δικό μας.

Η εκπαίδευση θα πρέπει έτσι να ενώσει την εγγενή στην επιστημονική πρόθεση παγκοσμιότητα της σκέψης με το σχετικισμό που διδάσκουν οι ιστορικές επιστήμες, οι οποίες ενδιαφέρονται για το πλήθος των γνώσεων και των πολιτιστικών ευαισθησιών. Δεν μπορούμε να συμφιλιώσουμε την εμπιστοσύνη στο ενιαίο της επιστημονικής σκέψης με τη συνείδηση του πλήθους των πολιτιστικών σκέψεων, παρά μόνο με τη συνθήκη να ενισχύσουμε τη γνωστική ευκαμψία και προσαρμοστικότητα, οι οποίες συναντώνται στη μόνιμη αντιπαράθεση της σκέψης με τα αιωνίως ποικίλα και διαρκώς ανανεωνόμενα σύμπαντα της φύσης και της ιστορίας.

2. Η διαφοροποίηση των μορφών αριστείας. *Η διδασκαλία θα πρέπει να χρησιμοποιήσει κάθε μέσον για να πολεμήσει τη μονιστική θεώρηση της «νοημοσύνης» η οποία οδηγεί στην ιεράρχηση των μορφών εκπλήρωσης σε σχέση με μια απ' αυτές, και θα πρέπει να πολλαπλασιάσει τις κοινωνικά αναγνωρισμένες μορφές πολιτιστικής ανωτερότητας.*

Αν και το εκπαιδευτικό σύστημα δεν ελέγχει εντελώς την ιεραρχία των ικανοτήτων που εγγυάται, αφού η αξία των διαφόρων εκπαιδευτικών διαδικασιών εξαρτάται έντονα από την αξία των θέσεων εργασίας που ανοίγουν, παραμένει όμως γεγονός ότι η επίδραση καθιέρωσης που εξασκεί δεν είναι ευκαταφρόνητη: το να εργαστεί κανείς για την εξασθένηση ή την καταστροφή των ιεραρχιών ανάμεσα στις διαφορετικές μορφές ικανότητας, τόσο στη θεσμική λειτουργία (οι συντελεστές για παράδειγμα) όσο και στο πνεύμα των εκπαιδευτικών και των μαθητών, θα μπορούσε να είναι ένα από τα πλέον αποτελεσματικά μέσα (στα όρια του εκπαιδευτικού συστήματος) για να συντελέσει κανείς στην εξασθένηση των καθαρά κοινωνικών ιεραρχιών. Μια από τις πλέον κραυγαλέες αδυναμίες του σύγχρονου εκπαιδευτικού συστήματος βρίσκεται στο ότι τείνει όλο και περισσότερο να μη γνωρίζει και να μην αναγνωρίζει παρά μια μορφή διανοητικής αριστείας, εκείνην που αντιπροσωπεύει το τμήμα C (ή S) των λυκείων, καθώς και η προέκτασή του στις μεγάλες επιστημονικές σχολές. Μέσα από το όλο και περισσότερο απόλυτο προνόμιο που αναγνωρίζει σε μια ορισμένη μαθηματική τεχνική, η οποία αντιμετωπίζεται ως όργανο επίλογής ή εξόντωσης, προσπαθεί να δείξει όλες τις άλλες μορφές ικανότητας ως κατώτερες· οι κάτοχοι αυτών των ακρωτηριασμένων ικανοτήτων προορίζονται έτσι να έχουν μια λίγο ως πολύ λυπηρή εμπειρία, τόσο της κουλτούρας που έχουν δεχθεί, όσο και της σχολικά κυρίαρχης κουλτούρας (εδώ βρίσκεται αναμφίβολα μια από τις πηγές του ιρασιοναλισμού που ανθεί στις μέρες μας). Όσο για τους κατόχους της κουλτούρας που κοινωνικά θεωρείται ανώτερη, αυτοί αφιερώνονται όλο και πιο συχνά, εκτός από τις περιπτώσεις

της εξαιρετικής προσπάθειας και των πολύ ευνοϊκών κοινωνικών συνθηκών, στην πρώιμη εξειδίκευση, με όλους τους ακρωτηριασμούς που τη συνοδεύουν.

Για επιστημονικούς και κοινωνικούς λόγους οι οποίοι είναι αδιαχώριστοι, θα πρέπει να πολεμηθούν όλες οι μορφές ιεράρχησης των πράξεων και των γνώσεων, ακόμη και οι πιο ισχνές, κυρίως δε εκείνες που εγκαθίστανται ανάμεσα στο «καθαρό» και το «εφαρμοσμένο», ανάμεσα στο «θεωρητικό» και το «πρακτικό» ή το «τεχνικό», και οι οποίες περιβάλλονται από μια ιδιαίτερη δύναμη στη γαλλική σχολική παράδοση, ενώ ταυτόχρονα επιβάλλουν την κοινωνική αναγνώριση ενός πλήθους διακριτών και αμείωτων ιεραρχιών των ικανοτήτων.

Σε όλα τα επίπεδα, το εκπαιδευτικό σύστημα και η έρευνα είναι θύματα των επιδράσεων αυτής της ιεραρχικής διαίρεσης ανάμεσα στο «καθαρό» και το «εφαρμοσμένο», η οποία εγκαθίσταται ανάμεσα στις σχολές και στο εσωτερικό κάθε σχολής, και η οποία είναι μια μετασχηματισμένη μορφή της κοινωνικής ιεραρχίας του «διανοητικού» και του «χειρωνακτικού». Προκύπτουν δύο διαστροφές που πρέπει να πολεμηθούν μεθοδικά, μέσα από τη δράση στους θεσμούς και στα πνεύματα: πρώτα, η τάση προς το φορμαλισμό που αποκαρδιώνει ορισμένα πνεύματα· έπειτα, η απαξίωση συγκεκριμένων γνώσεων, πρακτικών χειρισμών και της πρακτικής νοημοσύνης που συνδέεται μαζί τους. Μια αρμονική εκπαίδευση θα πρέπει να επιτυγχάνει μια ακριβή ισορροπία ανάμεσα στην εξάσκηση της ορθολογικής λογικής μέσα από τη μάθηση ενός οργάνου σκέψης όπως τα μαθηματικά και την πρακτική της πειραματικής μεθόδου, χωρίς να παραλείπει καμία από τις μορφές χειρωνακτικής δεξιοτήτας και σωματικής ικανότητας. Θα μπορούσαν να τονιστούν οι γενικές μορφές σκέψης μέσα από τις οποίες δημιουργήθηκαν, ανά τους αιώνες, επιστήμες και τεχνικές. Αν και τα μαθηματικά γεννήθηκαν από την Ελλάδα, η επιστήμη μας δεν μπόρεσε να συγκροτηθεί πραγματικά παρά δύο χιλιάδες χρόνια μετά, σε ένα ύφασμα του οποίου το στημόνι είναι η θεωρία, συχνά μαθηματικού τύπου, και το υφάδι ο πειραματισμός, χάρη σε ένα διαρκές πήγαινε-έλα της θεωρητικής υπόθεσης προς την εμπειρία που την πληροφορεί ή την επιβεβαιώνει. Εγκλείοντας την πραγματικότητα σε ένα δίκτυο ευνοημένων παρατηρήσεων ή πειραματισμών, η επιστήμη επέτρεψε την κατάκτηση τμημάτων σχετικής αλήθειας, των οποίων ο όλο και μεγαλύτερος βαθμός σχετικότητας μπορεί να αυτοαξιολογηθεί χάρη στον υπολογισμό των λαθών ή τον υπολογισμό των εφαρμοσμένων στην ίδια την έννοια του μέτρου πιθανοτήτων. Η κριτική επαγρύπνηση στα όρια της εγκυρότητας των πράξεων και των αποτελεσμάτων της επιστήμης επιβάλλεται ιδιαίτερα σε έναν κόσμο όπου παρεμβαίνουν χωρίς τέλος ποσοστά και πιθανότητες: σπάνιοι είναι οι πολίτες που αντιλαμβάνονται καθαρά ποιες είναι οι συνέπειες, μετά από δέκα χρόνια, μιας αύξησης (ή μιας πτώσης) ενός οικονομικού δείκτη κατά 1% και οι οποίοι έχουν συνείδηση του τεχνικού,

αλλά χρήσιμου χαρακτήρα ενός τέτοιου δείκτη, θεμελιωμένου σε στατιστικές βάσεις. Εντούτοις, ένας αριθμός από τις τρέχουσες αποφάσεις μας στηρίζεται, τις περισσότερες φορές χωρίς να το ξέρουμε, σε παρόμοιες βάσεις: για παράδειγμα, ένα ορισμένο αυτοκίνητο δεν είναι από μόνο του ανώτερο από ένα ανάλογο ανταγωνιστικό, ανάμεσα όμως στις εκατοντάδες χιλιάδες αυτοκινήτων του ίδιου μοντέλου μπορούμε να βρούμε στοιχεία για να αξιολογήσουμε τις πιθανότητες να είναι έτσι· η μετεωρολογία, σε τοπικό επίπεδο, δεν μπορεί παρά να αξιολογεί τις πιθανότητες να βρέξει και είναι ακριβώς με αυτό τον τρόπο που περιγράφει ο τύπος, στις Η.Π.Α., τα προγνώστικά της. Φαίνεται λοιπόν σημαντικό πως μέσα από μια μύηση που μπορεί να επιχειρηθεί ήδη από

καλλιτεχνική διδασκαλία η οποία γίνεται αντιληπτή ως σε βάθος διδασκαλία μιας από τις πρακτικές των τεχνών (μουσική ή ζωγραφική ή κινηματογράφος, κλπ), ελεύθερα και ηθελημένα επιλεγμένη (αντί να είναι, όπως σήμερα, έμμεσα επιβεβλημένη), θα μπορούσε να ξαναβρεί μια εξέχουσα θέση. Σε αυτή την περιοχή, περισσότερο από οπουδήποτε αλλού, θα πρέπει να υποκατασταθεί ο λόγος από την πρακτική (εκείνη ενός οργάνου, και μάλιστα της σύνθεσης, του σχεδίου ή της ζωγραφικής, της τακτοποίησης του πλαισίου ζωής, κλπ). Η ακύρωση των ιεραρχιών θα πρέπει ακόμη εδώ να οδηγήσει, κυρίως στα στοιχειώδη επίπεδα, στη διδασκαλία, μαζί με τις καλές τέχνες, των πολύ χρήσιμων στην καθημερινή ύπαρξη εφαρμοσμένων τεχνών, όπως οι γραφικές τέχνες,

Α	Β	Γ	Δ	Ε	Ζ	Η	Θ	Ι	Κ	Λ	Μ	Ν	Ξ	Ο	Π	Ρ	Σ	Τ	Υ	Φ	Χ	Ψ	Ω
Α	Β	Γ	Δ	Ε	Ζ	Η	Θ	Ι	Κ	Λ	Μ	Ν	Ξ	Ο	Π	Ρ	Σ	Τ	Υ	Φ	Χ	Ψ	Ω
Α	Β	Γ	Δ	Ε	Ζ	Η	Θ	Ι	Κ	Λ	Μ	Ν	Ξ	Ο	Π	Ρ	Σ	Τ	Υ	Φ	Χ	Ψ	Ω
Α	Β	Γ	Δ	Ε	Ζ	Η	Θ	Ι	Κ	Λ	Μ	Ν	Ξ	Ο	Π	Ρ	Σ	Τ	Υ	Φ	Χ	Ψ	Ω
Α	Β	Γ	Δ	Ε	Ζ	Η	Θ	Ι	Κ	Λ	Μ	Ν	Ξ	Ο	Π	Ρ	Σ	Τ	Υ	Φ	Χ	Ψ	Ω
Α	Β	Γ	Δ	Ε	Ζ	Η	Θ	Ι	Κ	Λ	Μ	Ν	Ξ	Ο	Π	Ρ	Σ	Τ	Υ	Φ	Χ	Ψ	Ω
Α	Β	Γ	Δ	Ε	Ζ	Η	Θ	Ι	Κ	Λ	Μ	Ν	Ξ	Ο	Π	Ρ	Σ	Τ	Υ	Φ	Χ	Ψ	Ω
Α	Β	Γ	Δ	Ε	Ζ	Η	Θ	Ι	Κ	Λ	Μ	Ν	Ξ	Ο	Π	Ρ	Σ	Τ	Υ	Φ	Χ	Ψ	Ω
Α	Β	Γ	Δ	Ε	Ζ	Η	Θ	Ι	Κ	Λ	Μ	Ν	Ξ	Ο	Π	Ρ	Σ	Τ	Υ	Φ	Χ	Ψ	Ω
Α	Β	Γ	Δ	Ε	Ζ	Η	Θ	Ι	Κ	Λ	Μ	Ν	Ξ	Ο	Π	Ρ	Σ	Τ	Υ	Φ	Χ	Ψ	Ω
Α	Β	Γ	Δ	Ε	Ζ	Η	Θ	Ι	Κ	Λ	Μ	Ν	Ξ	Ο	Π	Ρ	Σ	Τ	Υ	Φ	Χ	Ψ	Ω
Α	Β	Γ	Δ	Ε	Ζ	Η	Θ	Ι	Κ	Λ	Μ	Ν	Ξ	Ο	Π	Ρ	Σ	Τ	Υ	Φ	Χ	Ψ	Ω
Α	Β	Γ	Δ	Ε	Ζ	Η	Θ	Ι	Κ	Λ	Μ	Ν	Ξ	Ο	Π	Ρ	Σ	Τ	Υ	Φ	Χ	Ψ	Ω
Α	Β	Γ	Δ	Ε	Ζ	Η	Θ	Ι	Κ	Λ	Μ	Ν	Ξ	Ο	Π	Ρ	Σ	Τ	Υ	Φ	Χ	Ψ	Ω
Α	Β	Γ	Δ	Ε	Ζ	Η	Θ	Ι	Κ	Λ	Μ	Ν	Ξ	Ο	Π	Ρ	Σ	Τ	Υ	Φ	Χ	Ψ	Ω
Α	Β	Γ	Δ	Ε	Ζ	Η	Θ	Ι	Κ	Λ	Μ	Ν	Ξ	Ο	Π	Ρ	Σ	Τ	Υ	Φ	Χ	Ψ	Ω
Α	Β	Γ	Δ	Ε	Ζ	Η	Θ	Ι	Κ	Λ	Μ	Ν	Ξ	Ο	Π	Ρ	Σ	Τ	Υ	Φ	Χ	Ψ	Ω
Α	Β	Γ	Δ	Ε	Ζ	Η	Θ	Ι	Κ	Λ	Μ	Ν	Ξ	Ο	Π	Ρ	Σ	Τ	Υ	Φ	Χ	Ψ	Ω
Α	Β	Γ	Δ	Ε	Ζ	Η	Θ	Ι	Κ	Λ	Μ	Ν	Ξ	Ο	Π	Ρ	Σ	Τ	Υ	Φ	Χ	Ψ	Ω
Α	Β	Γ	Δ	Ε	Ζ	Η	Θ	Ι	Κ	Λ	Μ	Ν	Ξ	Ο	Π	Ρ	Σ	Τ	Υ	Φ	Χ	Ψ	Ω
Α	Β	Γ	Δ	Ε	Ζ	Η	Θ	Ι	Κ	Λ	Μ	Ν	Ξ	Ο	Π	Ρ	Σ	Τ	Υ	Φ	Χ	Ψ	Ω
Α	Β	Γ	Δ	Ε	Ζ	Η	Θ	Ι	Κ	Λ	Μ	Ν	Ξ	Ο	Π	Ρ	Σ	Τ	Υ	Φ	Χ	Ψ	Ω
Α	Β	Γ	Δ	Ε	Ζ	Η	Θ	Ι	Κ	Λ	Μ	Ν	Ξ	Ο	Π	Ρ	Σ	Τ	Υ	Φ	Χ	Ψ	Ω
Α	Β	Γ	Δ	Ε	Ζ	Η	Θ	Ι	Κ	Λ	Μ	Ν	Ξ	Ο	Π	Ρ	Σ	Τ	Υ	Φ	Χ	Ψ	Ω
Α	Β	Γ	Δ	Ε	Ζ	Η	Θ	Ι	Κ	Λ	Μ	Ν	Ξ	Ο	Π	Ρ	Σ	Τ	Υ	Φ	Χ	Ψ	Ω
Α	Β	Γ	Δ	Ε	Ζ	Η	Θ	Ι	Κ	Λ	Μ	Ν	Ξ	Ο	Π	Ρ	Σ	Τ	Υ	Φ	Χ	Ψ	Ω
Α	Β	Γ	Δ	Ε	Ζ	Η	Θ	Ι	Κ	Λ	Μ	Ν	Ξ	Ο	Π	Ρ	Σ	Τ	Υ	Φ	Χ	Ψ	Ω
Α	Β	Γ	Δ	Ε	Ζ	Η	Θ	Ι	Κ	Λ	Μ	Ν	Ξ	Ο	Π	Ρ	Σ	Τ	Υ	Φ	Χ	Ψ	Ω
Α	Β	Γ	Δ	Ε	Ζ	Η	Θ	Ι	Κ	Λ	Μ	Ν	Ξ	Ο	Π	Ρ	Σ	Τ	Υ	Φ	Χ	Ψ	Ω
Α	Β	Γ	Δ	Ε	Ζ	Η	Θ	Ι	Κ	Λ	Μ	Ν	Ξ	Ο	Π	Ρ	Σ	Τ	Υ	Φ	Χ	Ψ	Ω
Α	Β	Γ	Δ	Ε	Ζ	Η	Θ	Ι	Κ	Λ	Μ	Ν	Ξ	Ο	Π	Ρ	Σ	Τ	Υ	Φ	Χ	Ψ	Ω
Α	Β	Γ	Δ	Ε	Ζ	Η	Θ	Ι	Κ	Λ	Μ	Ν	Ξ	Ο	Π	Ρ	Σ	Τ	Υ	Φ	Χ	Ψ	Ω
Α	Β	Γ	Δ	Ε	Ζ	Η	Θ	Ι	Κ	Λ	Μ	Ν	Ξ	Ο	Π	Ρ	Σ	Τ	Υ	Φ	Χ	Ψ	Ω
Α	Β	Γ	Δ	Ε	Ζ	Η	Θ	Ι	Κ	Λ	Μ	Ν	Ξ	Ο	Π	Ρ	Σ	Τ	Υ	Φ	Χ	Ψ	Ω
Α	Β	Γ	Δ	Ε	Ζ	Η	Θ	Ι	Κ	Λ	Μ	Ν	Ξ	Ο	Π	Ρ	Σ	Τ	Υ	Φ	Χ	Ψ	Ω
Α	Β	Γ	Δ	Ε	Ζ	Η	Θ	Ι	Κ	Λ	Μ	Ν	Ξ	Ο	Π	Ρ	Σ	Τ	Υ	Φ	Χ	Ψ	Ω
Α	Β	Γ	Δ	Ε	Ζ	Η	Θ	Ι	Κ	Λ	Μ	Ν	Ξ	Ο	Π	Ρ	Σ	Τ	Υ	Φ	Χ	Ψ	Ω
Α	Β	Γ	Δ	Ε	Ζ	Η	Θ	Ι	Κ	Λ	Μ	Ν	Ξ	Ο	Π	Ρ	Σ	Τ	Υ	Φ	Χ	Ψ	Ω
Α	Β	Γ	Δ	Ε	Ζ	Η	Θ	Ι	Κ	Λ	Μ	Ν	Ξ	Ο	Π	Ρ	Σ	Τ	Υ	Φ	Χ	Ψ	Ω
Α	Β	Γ	Δ	Ε	Ζ	Η	Θ	Ι	Κ	Λ	Μ	Ν	Ξ	Ο	Π	Ρ	Σ	Τ	Υ	Φ	Χ	Ψ	Ω
Α	Β	Γ	Δ	Ε	Ζ	Η	Θ	Ι	Κ	Λ	Μ	Ν	Ξ	Ο	Π	Ρ	Σ	Τ	Υ	Φ	Χ	Ψ	Ω
Α	Β	Γ	Δ	Ε	Ζ	Η	Θ	Ι	Κ	Λ	Μ	Ν	Ξ	Ο	Π	Ρ	Σ	Τ	Υ	Φ	Χ	Ψ	Ω
Α	Β	Γ	Δ	Ε	Ζ	Η	Θ	Ι	Κ	Λ	Μ	Ν	Ξ	Ο	Π	Ρ	Σ	Τ	Υ	Φ	Χ	Ψ	Ω
Α	Β	Γ	Δ	Ε	Ζ	Η	Θ	Ι	Κ	Λ	Μ	Ν	Ξ	Ο	Π	Ρ	Σ	Τ	Υ	Φ	Χ	Ψ	Ω
Α	Β	Γ	Δ	Ε	Ζ	Η	Θ	Ι	Κ	Λ	Μ	Ν	Ξ	Ο	Π	Ρ	Σ	Τ	Υ	Φ	Χ	Ψ	Ω
Α	Β	Γ	Δ	Ε	Ζ	Η	Θ	Ι	Κ	Λ	Μ	Ν	Ξ	Ο	Π	Ρ	Σ	Τ	Υ	Φ	Χ	Ψ	Ω
Α	Β	Γ	Δ	Ε	Ζ	Η	Θ	Ι	Κ	Λ	Μ	Ν	Ξ	Ο	Π	Ρ	Σ	Τ	Υ	Φ	Χ	Ψ	Ω
Α	Β	Γ	Δ	Ε	Ζ	Η	Θ	Ι	Κ	Λ	Μ	Ν	Ξ	Ο	Π	Ρ	Σ	Τ	Υ	Φ	Χ	Ψ	Ω
Α	Β	Γ	Δ	Ε	Ζ	Η	Θ	Ι	Κ	Λ	Μ	Ν	Ξ	Ο	Π	Ρ	Σ	Τ	Υ	Φ	Χ	Ψ	Ω
Α	Β	Γ	Δ	Ε	Ζ	Η	Θ	Ι	Κ	Λ	Μ	Ν	Ξ	Ο	Π	Ρ	Σ	Τ	Υ	Φ	Χ	Ψ	Ω
Α	Β	Γ	Δ	Ε	Ζ	Η	Θ	Ι	Κ	Λ	Μ	Ν	Ξ	Ο	Π	Ρ	Σ	Τ	Υ	Φ	Χ	Ψ	Ω
Α	Β	Γ	Δ	Ε	Ζ	Η	Θ	Ι	Κ	Λ	Μ	Ν	Ξ	Ο	Π	Ρ	Σ	Τ	Υ	Φ	Χ	Ψ	Ω
Α	Β	Γ	Δ	Ε	Ζ	Η	Θ	Ι	Κ	Λ	Μ	Ν	Ξ	Ο	Π	Ρ	Σ	Τ	Υ	Φ	Χ	Ψ	Ω
Α	Β	Γ	Δ	Ε	Ζ	Η	Θ	Ι	Κ	Λ	Μ	Ν	Ξ	Ο	Π	Ρ	Σ	Τ	Υ	Φ	Χ	Ψ	Ω
Α	Β	Γ	Δ	Ε	Ζ	Η	Θ	Ι	Κ	Λ	Μ	Ν	Ξ	Ο	Π	Ρ	Σ	Τ	Υ	Φ	Χ	Ψ	Ω
Α	Β	Γ	Δ	Ε	Ζ	Η	Θ	Ι	Κ	Λ	Μ	Ν	Ξ	Ο	Π	Ρ	Σ	Τ	Υ	Φ	Χ	Ψ	Ω
Α	Β	Γ	Δ	Ε	Ζ	Η	Θ	Ι	Κ	Λ	Μ	Ν	Ξ	Ο	Π	Ρ	Σ	Τ	Υ	Φ	Χ	Ψ	Ω
Α	Β	Γ	Δ	Ε	Ζ	Η	Θ	Ι	Κ	Λ	Μ	Ν	Ξ	Ο	Π	Ρ	Σ	Τ	Υ	Φ	Χ	Ψ	Ω
Α	Β	Γ	Δ	Ε	Ζ	Η	Θ	Ι	Κ	Λ	Μ	Ν	Ξ	Ο	Π	Ρ	Σ	Τ	Υ	Φ	Χ	Ψ	Ω
Α	Β	Γ	Δ	Ε	Ζ	Η	Θ	Ι	Κ	Λ	Μ	Ν	Ξ	Ο	Π	Ρ	Σ	Τ	Υ	Φ	Χ	Ψ	Ω
Α	Β	Γ	Δ	Ε	Ζ	Η	Θ	Ι	Κ	Λ	Μ	Ν	Ξ	Ο	Π	Ρ	Σ	Τ	Υ	Φ	Χ	Ψ	Ω
Α	Β	Γ	Δ	Ε	Ζ	Η	Θ	Ι	Κ	Λ	Μ	Ν	Ξ	Ο	Π	Ρ	Σ	Τ	Υ	Φ	Χ	Ψ	Ω
Α	Β	Γ	Δ	Ε	Ζ	Η	Θ	Ι	Κ	Λ	Μ	Ν	Ξ	Ο	Π	Ρ	Σ	Τ	Υ	Φ	Χ	Ψ	Ω

σε κρίσεις λίγο - πολύ δραματικές, μπορούν να καταδικάσουν σε απογοήτευση, σε παραίτηση, αν όχι σε απελπισία. Η επαγρύπνηση για τη μείωση των μη ελεγχόμενων αποτελεσμάτων όλων των ευτηγοριών, θα συμβάλλει αναμφίβολα στη μείωση του άγχους απέναντι στο σχολείο, άγχους το οποίο δεν σταματά να αναπτύσσεται, τόσο στους γονείς όσο και στα παιδιά, με κάθε είδος ψυχολογικών, αν όχι ψυχοπαθολογικών και κοινωνικών συνεπειών.

Αυτό δεν σημαίνει ότι πρέπει να επιλύσουμε το πρόβλημα της «επίλογής μέσα από την αποτυχία», όπως λέγεται μερικές φορές, μέσα από μια άρνηση της επιλογής η οποία οδηγεί στο να απωθείται πάντοτε η στιγμή της αλήθειας, με όλες τις ολέθριες συνέπειες, τόσο για τα άτομα που αυτή αφορά όσο και για το θεσμό. Η παραχώρηση ενός φανταστικού δικαιώματος εισόδου, σημαίνει την έκθεση των ατόμων και ολόκληρου του θεσμού στην πληρωμή ενός ακριβού τίμηματος για τις συνέπειες μιας κακής αρχής. Δεν μπορούμε να εξαπατούμε με την πραγματική λογική της μάθησης και πρέπει απλά να εξασφαλίσουμε σε όλους, έστω και με το τίμημα μιας ξεχωριστής προσπάθειας, μια καλή αρχή. Πρέπει δηλαδή να πάρουμε όλα τα κατάλληλα μέτρα για να εξασφαλίσουμε καλές συνθήκες εκπαίδευσης στους πλέον στερημένους και για να εμποδίσουμε όλους τους μηχανισμούς που οδηγούν στο να τους θέσουμε στις χειρότερες συνθήκες (όπως η παράξενη λογική που προσορίζει για τις δύσκολες τάξεις αρχάριους ή αναπληρωτές δασκάλους, ελλιπώς εκπαιδευμένους, κακοπληρωμένους και υπερφορτωμένους με μαθήματα). Πράγματι, είναι σαφές ότι δεν θα μπορούσαμε να περιμένουμε από ένα είδος ψυχοκοινωνιολογικής δουλειάς να εξαφανίσει ως εκ θαύματος αποτυχίες που δεν μπορεί κανείς να ελπίζει ότι θα μειώσει πραγματικά, παρά μόνο με το τίμημα της αύξησης του αριθμού των εκπαιδευτικών και κυρίως της βελτίωσης των συνθηκών εκπαίδευσης και εργασίας τους: γνωρίζουμε πράγματι τις ακραίες αδυναμίες από τις οποίες πάσχει η γαλλική εκπαίδευση, ειδικά η ανώτερη, σε όλα όσα αγγίζουν την ειδική υποδομή της διανοητικής ζωής, βιβλιοθήκες (των οποίων τις κραυγαλέες αδυναμίες δεν θα επισημάνουμε πάλι εδώ), όργανα εργασίας όπως εγχειρίδια, συλλογές ποιοτικών κειμένων, επιστημονικές μεταφράσεις, τράπεζες δεδομένων κλπ.

Με βάση τα παραπάνω, εκπαιδευτικοί πιο συνειδητοποιημένοι σχετικά με τις μορφές αριστείας, και επομένως σχετικά με τα όρια εγκυρότητας των κρίσεών τους και τα τραυματικά αποτελέσματα που μπορεί αυτές να έχουν, θα πρέπει να οδηγούνται στο να αποφεύγουν τις μη ανακαλέσιμες ευτηγορίες σχετικά με τις ικανότητες των σφαιρικά χαρακτηρισμένων μαθητών τους και να έχουν ασταμάτητα στο μυαλό τους ότι, σε όλες τις περιπτώσεις, κρίνουν την ακριβή και μερική ολοκλήρωση και όχι την ουσία ή τη φύση μιας προσωπικότητας. Το πλήθος των αναγνωριζομένων μορφών επιτυχίας, το οποίο θα απελευθέρωνε τους εκπαιδευτικούς από

την υποχρέωση να τυποποιούν και να αξιολογούν όλα τα μυαλά σύμφωνα με ένα μόνο μοντέλο, μαζί με το πλήθος των παιδαγωγικών που θα επέτρεπε την αύξηση του κύρους και την απαίτηση διαφορετικών επιδόσεων (στα όρια του πολιτισμικού ελαχίστου που κοινά απαιτείται σε κάθε επίπεδο), θα μπορούσαν να κάνουν το σχολείο, όχι έναν τόπο αποτυχίας και στιγματισμού των λιγότερο ευνοημένων κοινωνικά, αλλά έναν τόπο όπου όλοι θα μπορούσαν και θα πρέπει να βρουν τον δικό τους τρόπο επιτυχίας.

Προκειμένου να πάρει η αναγκαία αξιολόγηση των ικανοτήτων τη μορφή μιας συμβουλής προσανατολισμού μάλλον παρά μιας ευτηγορίας αποκλεισμού, θα πρέπει να πολλαπλασιάσουμε τις κοινωνικά ισοδύναμες κατευθύνσεις (σε αντίθεση με τις σημερινές ιεραρχημένες καριέρες). Θα πρέπει να εξασφαλισθούν όλες οι θεσμικές διευκολύνσεις σε εκείνους που θα ήθελαν να περάσουν από τη μια κατεύθυνση στην άλλη ή να συνδυάσουν μαθήσεις που συνδέονται με διαφορετικές κατευθύνσεις. Η αυστηρότητα των υποχρεωτικών διαδρομών, των μη αντιστρέψιμων προγραμμάτων, η οποία δίνει ένα σχεδόν μοιραίο βάρος στις αρχικές επιλογές και στις σχολικές ευτηγορίες αποκλεισμού, θα πρέπει να πολεμηθεί με όλα τα μέσα. Η αναγκαία εκτίμηση των διαφορών (στις ικανότητες και τους ρυθμούς οικειοποίησης ή στις μορφές πνεύματος) και ο προσανατολισμός των μαθητών προς διαφορετικές κατευθύνσεις θα πρέπει να συνοδεύονται από μέτρα που θα στοχεύουν συγκεκριμένα –προμηθεύοντάς τους για παράδειγμα με καλούς εκπαιδευτικούς και εξοπλισμό ποιότητας– στην επανεκτίμηση των κατευθύνσεων που οι ισχύουσες ιεραρχίες (στα μυαλά και στο κοινωνικό περιβάλλον) κάνουν να θεωρούνται κατώτερες. Το πρόγραμμα θα έπαιρνε τη μορφή μιας προοδευτικής εξειδίκευσης μέσα από τον προσανατολισμό προς ιδρύματα με πολλαπλά αντικείμενα τα οποία θα άνοιγαν το δρόμο προς ιδρύματα πιο ειδικά. Θα πρέπει, πριν αποφασίσουν για την επιλογή της ειδικότητάς τους, οι νέοι άνθρωποι να μπορούν να κάνουν προεξάσκηση σε ποικίλα ιδρύματα.

Θα πρέπει επίσης να εργαστούμε για την εξάλειψη ή τη μείωση της τάσης να καθοισωθεί ο σχολικός τίτλος, είδος σχολικά εγγυημένης κοινωνικής ουσίας (essence social) που εκπληρώνει στις κοινωνίες μας μια λειτουργία εντελώς παρόμοια με εκείνη του τίτλου ευγενείας σε άλλες εποχές, απαγορεύοντας στους μεν να παρεκτραπούν ολοκληρώνοντας κάποιες δοκιμασίες που κρίνονται ανάρμοστες, στους δε να ελπίζουν σε απαγορευμένα μέλλοντα. Θα ήταν σημαντικό γι' αυτό να επανεκτιμηθούν οι πραγματικές εκπληρώσεις: για παράδειγμα, εισάγοντας σε όλες τις στρατολογήσεις ένα ενδεχόμενο εκλογών και προαγωγών σε πραγματοποιημένες εργασίες και αληθινές εκπληρώσεις (όπως, στην ειδική περίπτωση των καθηγητών, η εισαγωγή παραδειγματικών παιδαγωγικών καινοτομιών ή μια εξαιρετική αφοσίωση). Ένα από τα πιο σοβαρά ελλείμματα του γαλλικού γραφειοκρατι-

κού συστήματος βρίσκεται στο ότι κάποιος που είναι ανίκανος αλλά σχολικά εγγυημένος και κάποιος που είναι ικανός αλλά στερείται της σχολικής εγγύησης διαχωρίζονται ισόβια, όπως ο πληβείος και ο ευγενής, από όλες τις σχετικές κοινωνικά απόψεις. Η επιλογή μέσα από το πτυχίο δεν είναι επιζήμια παρά στο μέτρο που συνεχίζει να ενεργεί, πολύ περισσότερο του σκοπού της, σε όλη τη διάρκεια μιας καριέρας, ενώ η πραγματική αξιολόγηση της ολοκληρωμένης εργασίας θυσιάζεται άδικα στα κορπορατιστικά συμφέροντα και σε μια κακώς εννοούμενη άμυνα των μισθωτών. Θα πρέπει να εργαστούμε για ένα μετασχηματισμό των κανονισμών και των νοοτροπιών, κατάλληλο ώστε, συντηρώντας τη λειτουργία τους της ύστατης εγγύησης ενάντια στο αυθαίρετο, οι σχολικοί τίτλοι να λαμβάνονται υπόψη για μια περιορισμένη διάρκεια και ποτέ με αποκλειστικό τρόπο, όπως δηλαδή μια πληροφορία ανάμεσα σε άλλες.

Ανάμεσα στους παράγοντες που είναι κατάλληλοι για την ελαχιστοποίηση του αποτελέσματος του στιγματισμού, ένας από τους πλέον αποτελεσματικούς θα ήταν αναμφίβολα η εγκαθίδρυση νέων μορφών ανταγωνισμού. Ο ανταγωνισμός ανάμεσα σε σχολικές κοινότητες που ενώνουν εκπαιδευτικούς και μαθητές σε κοινά σχέδια –όπως πραγματοποιείται σήμερα σε επίπεδο αθλημάτων ανάμεσα σε τάξεις ή ανάμεσα σε ιδρύματα– μπορεί να έχει ως αποτέλεσμα να εγείρει την άμιλλα και, μέσα από αυτήν, μια παρότρυνση για προσπάθεια και πειθαρχία η οποία δεν θα έχει ως εμπόδιο τη διάλυση της ομάδας και την ταπεινώση ή την αποκάρδιωση ορισμένων όπως ο ανταγωνισμός ανάμεσα σε άτομα (μαθητές ή καθηγητές).

4. Η ενότητα στον πλουραλισμό και μέσω του πλουραλισμού. *Η εκπαίδευση θα πρέπει να ξεπεράσει την αντίθεση ανάμεσα στο φιλελευθερισμό και τον κρατισμό, δημιουργώντας συνθήκες πραγματικής άμιλλας ανάμεσα σε άτομα και τα ιδρύματα που είναι λιγότερο ευνοημένα, ενάντια στη σχολική διάκριση που μπορεί να προκύψει από έναν άγριο ανταγωνισμό.*

Η ύπαρξη ποικιλίας στη σχολική προσφορά, η οποία θα προτείνεται σε όλα τα επίπεδα από αυτόνομα και ανταγωνιστικά (τουλάχιστον σε επίπεδο ανώτερης εκπαίδευσης) εκπαιδευτικά ιδρύματα, θα μπορούσε να είναι η αρχή μιας ολόκληρης σειράς συγκλινουσών επιδράσεων κατάλληλων να αυξήσουν την αποτελεσματικότητα και τη δικαιοσύνη του εκπαιδευτικού συστήματος, ενισχύοντας την άμιλλα ανάμεσα στα ιδρύματα, τις παιδαγωγικές ομάδες και τις σχολικές κοινότητες και, ως εκ τούτου, να διευκολύνουν την καινοτομία και να αποδυναμώσουν τα ολέθρια αποτελέσματα της σχολικής καταδίκης. Οι εκπαιδευτικοί οργανισμοί πρέπει να προφυλαχθούν από όλες τις εξωτερικές πιέσεις και να προικισθούν με μια πραγματική αυτονομία, δηλαδή με την εξουσία να καθορίζουν οι ίδιοι τους στόχους τους, αυτό δε κυρίως στις περιπτώσεις

των ερευνητικών ιδρυμάτων. Ανάμεσα στις αναγκαίες συνθήκες για να εξασφαλιστεί η αυτονομία στα ανώτερα εκπαιδευτικά ιδρύματα, η ειδικευση και η υπευθυνότητα που ορίζουν ένα πραγματικό Πανεπιστήμιο το οποίο συνενώνει τη θεμελιώδη και την επαγγελματική εκπαίδευση, και το οποίο είναι προικισμένο με ποικίλες πηγές που αντιστοιχούν σε αυτές τις ποικίλες λειτουργίες, η πλέον σημαντική είναι αναμφίβολα ο έλεγχος ενός συνολικού κεφαλαίου που θα μπορούσε να εξασφαλίζεται από ένα πλήθος πηγών χρηματοδότησης: κρατικές επιχορηγήσεις, αντίστοιχες νομαρχιακές ή δημοτικές, ενισχύσεις από ιδιωτικά ιδρύματα, συμβόλαια με το Κράτος ή με τις δημόσιες ή ιδιωτικές επιχειρήσεις και ίσως ακόμη οικονομική συμμετοχή των φοιτητών ή των παλιών μαθητών. Κατ' αυτό τον τρόπο, ιδιωτικά ή ημι-δημόσια ανώτερα εκπαιδευτικά ιδρύματα θα μπορούσαν να συνυπάρξουν με τα αποκλειστικά δημόσια ιδρύματα. Επίσης, η αυτονομία θα πρέπει να είναι απόλυτη σε επίπεδο δημιουργίας των προγραμμάτων, απόδοσης τίτλων και ρύθμισης της ροής των φοιτητών, με την υποχρέωση του Κράτους να υποστηρίξει εκπαιδευτές που δεν αποδίδουν οικονομικά, αλλά οι οποίες είναι σημαντικές πολιτισμικά.

Σχετικά εύκολη στην εφαρμογή της σε ό,τι αφορά την ανώτερη εκπαίδευση, όπου η διαδικασία αυτή είναι ήδη δρομολογημένη –χωρίς να έχουν προβλεφθεί τα κατάλληλα μέτρα για την αντιμετώπιση των αποτελεσμάτων του άγριου ανταγωνισμού– αυτή η αρχή θα μπορούσε να εφαρμοστεί προοδευτικά, μέσα από ηθελημένα πειράματα που σιγά-σιγά γενικεύονται, ήδη από τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση (της οποίας αναμφίβολα θα πρέπει να διαπλάτνουμε σήμερα τον ορισμό μέχρι και το επίπεδο του DEUG¹). Πρόκειται για τη δημιουργία ιδρυμάτων τα οποία θα προσφέρουν, δίπλα στις παγκόσμια απαιτούμενες βασικές γνώσεις, ειδικές διδασκαλίες επιλογής που θα αποτελούν την ειδικότητά τους και επομένως ένα από τα δυνατά τους σημεία στον ανταγωνισμό. Αυτό προϋποθέτει ότι οι διευθυντές των ιδρυμάτων ή οι σύλλογοι διδασκόντων θα διαθέτουν μεγαλύτερη αυτονομία στη στρατολόγηση εκπαιδευτικών (με την εισαγωγή πολλαπλών κριτηρίων, μεταξύ των οποίων κριτήρια καθαρά παιδαγωγικά, και με την εκτίμηση της σχέσης ανάμεσα στο προφίλ των έτσι αξιολογούμενων εκπαιδευτικών και το προφίλ των θέσεων). Θα επιχειρηθεί έτσι να υποκατασταθεί ο κρυφός ανταγωνισμός από μια ανοιχτή άμιλλα, η οποία θα είναι ελεγχόμενη και θα διορθώνεται χάρη στο βαθύ επανακαθορισμό του ρόλου του Κράτους. Για να αντισταθεί στην ενίσχυση που θα μπορούσε να επιφέρει στο σχολικό διαχωρισμό (segregation scolaire) η επιλογή μέσω διδάκτρων ή γεωγραφικής απόστασης, η κεντρική εξουσία θα πρέπει να παρέχει στα άτομα και στα πιο στερημένα ιδρύματα εγγυήσεις οι οποίες θα είναι σαφείς, αποτελεσματικές και τις οποίες θα πρέπει να αναθεωρεί ακατάπαυστα, ενάντια στις επιδράσεις του άγριου ανταγωνισμού. Θα πρέπει να εξασφαλίσει σε όλους τις θεσμικές

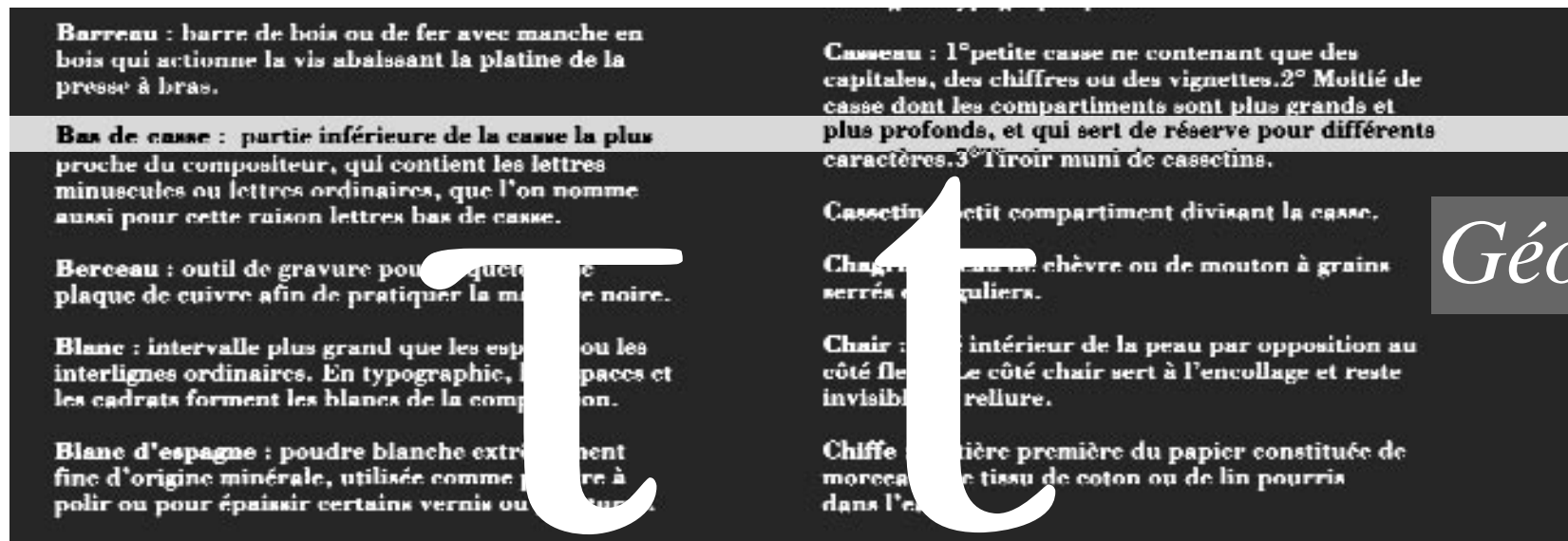
συνθήκες απόκτησης της ελάχιστης κοινής κουλτούρας (minimum culturel commun): δίνοντας κρατικές υποτροφίες, οι οποίες θα έχουν ισχύ σε όλα τα ιδρύματα, δίνοντας στους άπορους φοιτητές τα οικονομικά μέσα για να αξιοποιήσουν τις σχολικές τους ικανότητες και δίνοντας στα ιδρύματα (πανεπιστήμια, λύκεια ή κολέγια) τα μέσα για να εξασφαλίσουν ατομικές ή συλλογικές μορφές κηδεμονίας (tutorat): παρέχοντας επιχορηγήσεις και θεσμικές διευκολύνσεις (για παράδειγμα επιβραβευτικές αμοιβές για τους εκπαιδευτικούς) στα ιδρύματα που θα δέχονται τους λιγότερο ευνοημένους και τα οποία θα είναι με αυτό τον τρόπο, όχι πια κάδοι αχρήστων για τους εφήβους που προορίζονται για απόπειμη, αλλά πραγματικές ζώνες εκπαιδευτικής προτεραιότητας.

Σεβόμενο τις πολιτισμικές, γλωσσολογικές και θρησκευτικές ιδιαιτερότητες, το Κράτος πρέπει να εξασφαλίσει σε όλους την ελάχιστη κοινή κουλτούρα η οποία είναι η συνθήκη άσκησης μιας επιτυχημένης επαγγελματικής δραστηριότητας και της διατήρησης του ελαχίστου της απαραίτητης επικοινωνίας για τη διαφωτισμένη εξάσκηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των δικαιωμάτων του πολίτη. Συνεπώς, είναι καθήκον των δημοσίων αρχών να επαγρυπνούν για την παιδαγωγική ποιότητα του συνόλου των ιδρυμάτων βασικής εκπαίδευσης (από το νηπιαγωγείο μέχρι και την τρίτη γυμνασίου). Το Κράτος θα πρέπει έτσι να συντελέσει άμεσα ή έμμεσα στην κατάρτιση των εκπαιδευτικών, στον καθορισμό και την αξιολόγηση των παιδαγωγικών τους πρακτικών, κυρίως μέσα από την περιοδική αναθεώρηση των προγραμμάτων, τη χορήγηση ποιοτικών παιδαγωγικών οργάνων (εγχειριδίων), τον καθορισμό της ελάχιστης κοινής κουλτούρας, αλλά επίσης και μέσα από παροτρυντικές πράξεις προσανατολισμού, όπως η παγκόσμια και δωρεάν προσφορά εκπαιδευτικών μνημύτων υψηλής ποιότητας, προσφορά την οποία θα ήταν δυνατόν να επιτρέψει η δημιουργία ενός πολιτιστικού τηλεοπτικού καναλιού.

Εθνικά προγράμματα θα πρέπει να καθορίσουν την ελάχιστη κοινή κουλτούρα, δηλαδή τον πυρήνα θεμελιωδών και υποχρεωτικών γνώσεων και δεξιοτήτων που θα πρέπει να κατέχουν όλοι οι πολίτες. Αυτή η βασική κατάρτιση δεν θα πρέπει να γίνει αντιληπτή ως αποπερατωμένη και τελική, αλλά ως το σημείο εκκίνησης μιας συνεχούς εκπαίδευσης. Θα πρέπει επομένως να δίνει έμφαση στις βασικές γνώσεις που απαιτούνται για την οικειοποίηση όλων των άλλων γνώσεων, καθώς και στην προδιάθεση οικειοποίησης των γνώσεων (νοητική προσαρμοστικότητα, εύρος πνεύματος κλπ). Θα πρέπει επίσης να δώσει έμφαση στις μορφές σκέψης και στις πιο γενικές και πιο πλατιά μεταποπίσιμες μεθόδους, όπως ο έλεγχος της αναλογίας ή του πειραματικού συλλογισμού. Θα πρέπει να χρησιμοποιηθούν τα πάντα προκειμένου να αποκτήσουν όλοι έναν πραγματικό έλεγχο της κοινής γλώσσας, γραπτής και ομιλουμένης - κυρίως δημόσια. Σε ό,τι αφορά αυτό το τελευταίο σημείο, θα πρέπει να μη ξεχνάμε ότι για

εκείνους για τους οποίους η γαλλική δεν είναι μητρική γλώσσα, αυτή η μάθηση προϋποθέτει επίσης ότι εξασφαλίζεται ο πραγματικός έλεγχος της δικής τους γλώσσας, που θέτει τις συνθήκες ελέγχου των φωνητικών, γραμματικών και στυλιστικών διαφορών. Θα ήταν επίσης ευκαίιο να διδάσκεται όσο το δυνατόν νωρίτερα μια ξένη γλώσσα.

Σε αυτή την προοπτική, το νηπιαγωγείο, το οποίο θα πρέπει να έχει παντού τα μέσα να δέχεται παιδιά της ηλικίας των τριών ετών, θα μπορούσε, τουλάχιστον στην τελική του φάση, να συνδέσει στη διδασκαλία της έκφρασης μια διδασκαλία κατάρτισης που θα στοχεύει στη μετάδοση των βασικών γνώσεων των οποίων το δημοτικό σχολείο άρρητα προϋποθέτει τον έλεγχο, αρχίζοντας από την κατανόηση και τη χρήση

ση της κοινής γλώσσας και των διαφόρων προφορικών και γραφικών τεχνικών.

Εν όψει της ενίσχυσης ή της επανόρθωσης των κινήτρων των εκπαιδευτικών και της αντίστασης στη διάλυση των ευθυνών που ενθαρρύνει η προσφυγή αποκλειστικά στην αρχαιότητα ως μέτρου όλων των μορφών ικανότητας, η εξουσία του θεσμού της επίβλεψης (pouvoir de tutelle) θα πρέπει να θεσπίσει κλιμάκια αξιολόγησης της παιδαγωγικής και επιστημονικής δραστηριότητας των εκπαιδευτικών. Αυτά τα κλιμάκια, ορισμένα για περιορισμένη διάρκεια (το πολύ πέντε χρόνια), αποτελούμενα τουλάχιστον κατά ένα μέρος από πρόσωπα ξένα προς το εξεταζόμενο σώμα και επιλεγμένα για τις δημιουργικές τους συνεισφορές σε ποικίλες δραστηριότητες, θα αξιολογούν την ποιότητα ατόμων και θεσμών (εκπαιδευτικές ομάδες, ιδρύματα, κλπ) με πολλαπλά και λεπτομερή κριτήρια: για παράδειγμα, το ειδικό βάρος των τίτλων θα πρέπει να αντισταθμίζεται ή να υποσελιζέται από τον συνυπολογισμό της παιδαγωγικής αποτελεσματικότητας, η οποία, με δεδομένες τις ανισότητες της κοινωνικής στρατολόγησης των μαθητών ανάλογα με το ίδρυμα, δεν μπορεί να μετρηθεί απλά με το επίπεδο επιτυχίας στις εξετάσεις. Θα

μπορούσαν έτσι αυτά τα όργανα να κατευθύνουν την απόδοση υλικών και συμβολικών οφελών σε ιδρύματα και σε εκπαιδευτικούς (επιχορηγήσεις, προαγωγές, επιβραβευτικές αμοιβές, πρακτικές κατάρτισης στο εξωτερικό, εκπαιδευτικά ταξίδια, κλπ).

Αυτά τα κλιμάκια αξιολόγησης θα μπορούσαν να εκπληρώσουν τις ίδιες λειτουργίες σε επίπεδο δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Αφού εγκατασταθούν πραγματικά οι συνθήκες ανταγωνισμού ανάμεσα στα ιδρύματα, τα οποία έτσι θα παραινιθούν να αποκτήσουν τους καλύτερους, οι αξιολογήσεις τους θα μπορούσαν να καθοδηγήσουν τις επιλογές των γονέων και των μαθητών. Σε αυτά τα μόνιμα κλιμάκια θα ήταν δυνατόν να προστεθούν προσωρινές εντολές, εμπιστευ-

λαδή συνοπτικά, να ανακαλύπτουν, να ενθαρρύνουν και να βοηθούν με όλους τους δυνατούς τρόπους τους πιο εφευρετικούς εκπαιδευτικούς. Αυτοί οι ειδικοί θα έχουν επίσης ως αντικείμενο την σε εθνικό επίπεδο, δηλαδή σε σχέση με τα τοπικά Πανεπιστήμια, περιοδική οργάνωση συγκεντρώσεων εργασίας, όπου οι εκπαιδευτικοί θα μπορούν να θέτουν τα πρακτικά προβλήματα της διδασκαλίας τους μπροστά σε ειδικούς που θα ενεργούν, όχι ως ένα κλιμάκιο ελέγχου και επιθεώρησης, αλλά ως θεσμός συμβουλής και βοήθειας.

5. Η περιοδική αναθεώρηση των διδασκομένων γνώσεων. Το περιεχόμενο της διδασκαλίας θα πρέπει να υπάγεται σε μια περιοδική αναθεώρηση που θα σκοπεύει τον εκ-

μένες σε ειδικούς (γάλλους και ξένους) και προορισμένες να περιγράψουν με τον πλέον ακριβή τρόπο, με αναφορά σε ό,τι υπάρχει και σε ό,τι αλλάζει στη Γαλλία και στο εξωτερικό, την επιστημονική και παιδαγωγική κατάσταση των προσωπικών και των ιδρυμάτων διαφορετικών επιπέδων στην αξιολογούμενη ειδικότητα. Η απόδοση δημόσιας βοήθειας θα έτεινε να υποταχθεί στην αποδοχή της υποταγής σ' αυτούς τους παροτρυντικούς ελέγχους, ικανούς να εξασφαλίζουν στα εμπλεκόμενα ιδρύματα βεβαιώσεις ποιότητας και, συνεπώς, ένα πλεονέκτημα στον ανταγωνισμό.

Θα πρέπει να γίνουν τα πάντα για να αυξηθεί η αυτονομία και η υπευθυνότητα των εκπαιδευτικών ή των παιδαγωγικών ομάδων στην εξάσκηση του επαγγέλματός τους, συνδέοντας τους εκπαιδευτικούς με την παραγωγή οργάνων ευρείας κυκλοφορίας (κασετών βίντεο, εγχειριδίων, κλπ), με την ανάπτυξη παιδαγωγικών τεχνικών, με την αναθεώρηση της ύλης. Αυτό προϋποθέτει τη δημιουργία κινητών ομάδων ειδικών, επιφορτισμένων να συλλέγουν τις κριτικές και τις υποδείξεις για τα όργανα και τις μεθόδους που είναι σε χρήση, να βοηθούν τεχνικά και οικονομικά εκείνους που καινοτομούν και να διακινούν την πληροφορία σε όλες τις πρωτοβουλίες προόδου, δη-

μοντερνισμό των διδασκομένων γνώσεων, απομακρύνοντας τις ξεπερασμένες ή δευτερεύουσες γνώσεις και εισάγοντας όσο το δυνατόν γρηγορότερα τα νέα κεκτημένα, χωρίς να ενδώσει στον εκμοντερνισμό ως αυτοσκοπό.

Η δομική αδράνεια του εκπαιδευτικού συστήματος η οποία, ανάλογα με τη στιγμή και σύμφωνα με τις περιοχές μεταφράζεται σε μια λίγο-πολύ μεγάλη καθυστέρηση των διδασκομένων γνώσεων σε σχέση με τα κεκτημένα της έρευνας και τις απαιτήσεις της κοινωνίας, θα πρέπει να διορθωθεί μεθοδικά μέσα από θεσμικές παρεμβάσεις ή έμμεσες παροτρύνσεις που θα σκοπεύουν την υποστήριξη των αναθεωρήσεων των προγραμμάτων, των εγχειριδίων, των μεθόδων και των παιδαγωγικών οργάνων. Για να είναι αποδεκτές και εφαρμόσιμες, αυτές οι αναθεωρήσεις προφανώς θα πρέπει να λαμβάνουν υπόψη τους με τον πλέον ρεαλιστικό τρόπο τα εμπόδια και τα όρια που χαρακτηρίζουν το σχολικό θεσμό. Η συνεχής αύξηση των επιβαλλομένων γνώσεων σχετίζεται κατά ένα μέρος με τα αποτελέσματα της θεσμικής και νοητικής αδράνειας που οδηγεί στη διαιώνιση αυτού που υπήρξε κάποτε. Έτσι ο κορπορατισμός της επιστήμης οδηγεί στη διαιώνιση άχρηστων ή ξεπερασμένων γνώσεων και διαιρέσε-

ων που μπορούν να παραμένουν στο σχολικό οργανόγραμμα μέσα από τις εξετάσεις, τους διαγωνισμούς, τα πτυχία, τις ασκήσεις, τα εγχειρίδια και τις διδασκαλίες, ενώ δεν έχουν καμμία αξία για την έρευνα. Άλλος παράγων διατήρησης, η τάση για εγκυκλοπαιδισμό, η πρόθεση για εξάντληση του αντικειμένου ή η θεσμοποίηση προηγούμενων δεδομένων ως απολύτων προαπαιτούμενων («δεν μπορεί κανείς να το αγνοεί»). Για να πολεμηθούν αυτές οι τάσεις, καθώς και οι κορπορατισμοί που τις θεμελιώνουν, θα πρέπει να συγληθεί μια επιτροπή αναθεώρησης των προγραμμάτων (της στοιχειώδους και μέσης εκπαίδευσης) η οποία θα είναι επιφορτισμένη να απαλλάξει τα προγράμματα από όλες τις υπολειμματικές απαιτήσεις και να εισάγει όσο το δυνατόν γρηγορότερα τις απαραίτητες καινοτομίες. Αυτό, χωρίς να ενδώσει στον με κάθε τρόπο μοντερνισμό: κυρίως όταν η απερίσκεπτη τροποποίηση των προγραμμάτων έχει σαν αποτέλεσμα να εισάγει επαναλήψεις και κενά στο αναλυτικό πρόγραμμα των μαθητών, όπως είναι για παράδειγμα η περίπτωση στην ιστορία, όπου η τροποποίηση αυτή δεν αντιστοιχεί σε καμμία αποφασιστική αλλαγή. Πρέπει βεβαίως να μνηστούμε τους μαθητές στις μεγάλες επαναστάσεις της σκέψης στις οποίες στηρίζεται η μοντέρνα επιστήμη, αλλά πρέπει να αποφύγουμε να το κάνουμε πολύ νωρίς και κυρίως σε βάρος μιας κλασσικής επιστήμης η οποία συχνά καταρτίζει καλύτερα και στην οποία στηρίζεται όλο το οικοδόμημα· το να ισχυριστούμε ότι διδάσκουμε την ειδική θεωρία της σχετικότητας σε αρχάριους που δεν ξέρουν πώς λειτουργεί ένας μετασχηματιστής δεν έχει κανένα νόημα. Παρόμοια επιτροπή αναθεώρησης θα πρέπει να έχει την εξουσία να κατευθύνει την πολιτική των δημοσίων επενδύσεων σε ό,τι αφορά στην εκπαίδευση, καθορίζοντας τους τομείς που πρέπει να συρρικνωθούν ή να αυξηθούν, κατευθύνοντας την ανάπτυξη και τη χρήση νέων παιδαγωγικών οργάνων.

6. Η ενοποίηση των μεταδιδόμενων γνώσεων. Όλα τα εκπαιδευτικά ιδρύματα θα πρέπει να προτείνουν ένα σύνολο γνώσεων, θεωρουμένων ως αναγκαίων σε κάθε επίπεδο, και των οποίων η ενοποιητική αρχή θα μπορούσε να είναι η ιστορική ενότητα.

Για να αντισταθμιστούν τα αποτελέσματα της αυξανόμενης εξειδίκευσης, η οποία εγγυάται στα περισσότερα άτομα αποσπασματικές γνώσεις, κυρίως δε της ολοένα και πιο έντονης διχοτόμησης ανάμεσα σε «φιλόλογους» και «επιστήμονες», πρέπει να παλέψουμε ενάντια στη διασκόρπιση (insularisation) των γνώσεων, η οποία συνδέεται με τη διαίρεση σε παρατιθέμενες σχολές· γι' αυτό το λόγο πρέπει να αναπτύξουμε και να εξαπλώσουμε, σε όλη τη διάρκεια της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, μια κουλτούρα που θα ενσωματώνει την επιστημονική και την ιστορική κουλτούρα, δηλαδή όχι μόνον την ιστορία της λογοτεχνίας ή ακόμη και της τέχνης και της φιλοσοφίας, αλλά επίσης την ιστορία των επιστημών και των τεχνικών· η ίδια τά-

ση για διασκόρπιση εμφανίζεται στο πεδίο κάθε τομέα της κουλτούρας και πρέπει να ενθαρρυνθεί, για παράδειγμα, η συντονισμένη πρόοδος των επιστημονικών διδασκαλιών, κυρίως δε των μαθηματικών και της φυσικής.

Μια από τις ενοποιητικές αρχές της κουλτούρας και της εκπαίδευσης θα μπορούσε έτσι να είναι η κοινωνική ιστορία των πολιτιστικών έργων (των επιστημών, της φιλοσοφίας, του δικαίου, των τεχνών, της λογοτεχνίας, κλπ) η οποία θα συνδέει με τρόπο ταυτόχρονα λογικό και ιστορικό το σύνολο των πολιτιστικών και επιστημονικών κεκτημένων (για παράδειγμα η ιστορία της Αναγεννησιακής ζωγραφικής και η ανάπτυξη της μαθηματικής προοπτικής). Η επανένταξη της επιστήμης και της ιστορίας της στην κουλτούρα από την οποία είναι στην πραγματικότητα αποκλεισμένη, θα έχει ως αποτέλεσμα να ευνοήσει την ταυτόχρονη καλύτερη επιστημονική κατανόηση της ιστορικής κίνησης και την καλύτερη κατανόηση της επιστήμης η οποία, για να κατανοήσει εντελώς τον εαυτό της, έχει ανάγκη μιας ορθολογιστικής γνώσης της ιστορίας της, και η οποία αναμφίβολα φανερώνει καλύτερα την αλήθεια του ύφους και των αρχών της όταν γίνεται καταληπτή στις αβεβαιότητες και τις δυσκολίες των απαρχών. Η διδασκαλία μιας πιο επιστημονικής θεώρησης της επιστήμης θα έχει ως αποτέλεσμα να ευνοήσει μια λιγότερο δογματική αναπαράσταση και της επιστήμης και της διδασκαλίας της και να οδηγήσει τους εκπαιδευτικούς όλων των βαθμίδων να βάλουν σε θέση προτεραιότητας προβλήματα και λύσεις και να θυμηθούν αυτό που ήταν, σε κάθε περίπτωση, τα ανταγωνιστικά ερευνητικά προγράμματα.

Η ιστορία των πολιτιστικών έργων (επιστήμη, τέχνη, λογοτεχνία, κλπ) θα πρέπει να διδάσκεται στη διεθνή της διάσταση, κυρίως δε την ευρωπαϊκή· συνεπώς, οι εκπαιδευτικοί της εθνικής γλώσσας και λογοτεχνίας και των ξένων γλωσσών και λογοτεχνιών θα πρέπει να είναι στενά συνδεδεμένοι, χωρίς ιεραρχικά προνόμια. Για να συμφιλιωθούν οι προσαγές της παγκοσμιοτητας και οι λειτουργίες πολιτιστικής ένταξης κάθε πολιτισμικής διδασκαλίας, θα είναι σημαντικό να ενθαρρυνθεί και να ευνοηθεί η σύνταξη εγχειριδίων ιστορίας των πολιτισμών και των πολιτιστικών έργων του ευρωπαϊκού κόσμου, καθώς και άλλων μεγάλων πολιτιστικών συνόλων, συγκεντρώνοντας αναγνωρισμένους αντιπροσώπους διαφορετικών σχολών, γάλλους και αλλοδαπούς, και να μεταφραστεί το αποτέλεσμα σε μέσα μετάδοσης όπως η κασέτα βίντεο.

Ένα πραγματικό ανοικτό πανεπιστήμιο με ευρωπαϊκό προσανατολισμό, στα πρότυπα του μοντέλου του αγγλικού Open University θα μπορούσε να προσφέρει μια τηλεοπτική διδασκαλία συναρμωσμένη με συνοδευτικά ντοκουμέντα, καθώς και με ένα πλαίσιο (διορθώσεις ασκήσεων, συμπληρωματικές διευκρινίσεις, κλπ) που θα μπορούσε να εξασφαλιστεί, σε εθνικό επίπεδο, από ένα πανεπιστημιακό τηλεοπτικό κανάλι· μια από τις λειτουργίες αυτού του θεσμού θα είναι να προμηθεύει τους εκπαιδευτικούς όλων των επιπέδων με ένα

άνετο όργανο συνεχιζόμενης εκπαίδευσης και ενδεχομένως προαγωγής, κάτι που θα έχει ως αποτέλεσμα την ενθάρρυνση των επενδύσεων που θα είναι κατάλληλες για να ευνοήσουν τη διατήρηση ή τη βελτίωση της ικανότητας των εκπαιδευτικών. Θα μπορούσαμε ακόμη να αντιληφθούμε ότι στηριζόμενοι στον ευρωπαϊκό δορυφόρο και με το κόστος μιας στέρεης απλοποίησης των ισοτιμιών, αυτό το ανοικτό πανεπιστήμιο θα είναι σε θέση να διαδώσει σε Ευρωπαϊκή κλίμακα πολύγλωσσες διδασκαλίες υψηλού επιπέδου και να προσφέρει προετοιμασία για τις συνήθεις εξετάσεις ανώτερης εκπαίδευσης, συμβάλλοντας έτσι στην ευρωπαϊκή ενοποίηση των εκπαιδύσεων και των πτυχίων.

7. Μια αδιάκοπη και εναλλασσόμενη εκπαίδευση. Η εκπαίδευση θα πρέπει να συνεχίζεται σε όλη τη διάρκεια της ζωής, θα πρέπει να ληφθούν όλα τα μέτρα για να μειωθεί το χάσμα ανάμεσα στο τέλος της εκπαίδευσης και την είσοδο στην ενεργό ζωή.

Ο σχολικός θεσμός είναι ένας από τους παράγοντες διαφοροποίησης σε ηλικιακές τάξεις. Θα πρέπει να εργαστούμε ώστε να μην υπάρχει ηλικία που πηγαίνει κανείς στο σχολείο, ή τέλος πάντων να μην υπάρχουν ανώτερα ηλικιακά όρια. Αυτό προϋποθέτει να είναι ανοικτή η πιθανότητα εκπαίδευσης όλων των επιπέδων για όλες τις ηλικίες, με τίμημα έναν μετασχηματισμό των αναπαραστάσεων που οδηγούν στο να συνδυαστεί ένα ορισμένο επίπεδο ικανότητας με μια ορισμένη ηλικία. Αν και γνωρίζουμε ότι οι κοινωνικές διαφορές ξαναμεταφράζονται πολύ γρήγορα σε διαφορές σχολικής ηλικίας (προήγηση [avance], «πρωιμότης» ή καθυστέρηση, κλπ), βλέπουμε όμως ότι μια αύξηση της ελαστικότητας της σχολικής ηλικίας θα μπορούσε να έχει σημαντικές κοινωνικές επιδράσεις.

Πράγματι, αν παρατηρήσουμε την εμφάνιση μιας ηλικιακής τάξης εργαζομένων - φοιτητών και φοιτητών - εργαζομένων, βλέπουμε πως ο συνδυασμός της εργασίας και των σπουδών δεν έχει βρει αληθινά την αποδοχή του στα ιδρύματα. Αυτό γιατί αναμφίβολα προϋποθέτει τη συνολική επανεξέταση της ίδιας της έννοιας της εργασίας και της αντίθεσης ανάμεσα στην έλλειψη δραστηριότητας και την εργασία, στις αγκάλες της οποίας θα πρέπει να περικλείσουμε την επαγγελματική δραστηριότητα και την κατάρτιση. Για λόγους αδιαίρετα τεχνικούς και κοινωνιολογικούς, η κατάρτιση θα πρέπει να θεωρείται, κυρίως στην περίπτωση των εκπαιδευτικών, ως πλήρης εργασία, η οποία παρέχει μια πραγματική κοινωνική θέση και η οποία αποσπά ταυτόχρονα τους φοιτητές-εργαζόμενους από την κατάσταση κοινωνικής αβεβαιότητας στην οποία βρίσκονται σήμερα, κάτι που θα είναι τόσο πιο εύκολο, όσο θα μειώνεται το χάσμα ανάμεσα σε θεωρία και πρακτική. Η άσκηση μιας επαγγελματικής δραστηριότητας θα μπορούσε συχνά να συμβαδίζει με την παρακολούθηση ανώτερων σπουδών αντί να παραπέμπεται μετά το τέλος

των σπουδών. Σε αυτή την προοπτική, θα μπορούσαμε να αντιληφθούμε την ανώτερη εκπαίδευση ως ένα διαρκή εκπαιδευτικό θεσμό ο οποίος χρησιμοποιεί όλα τα διαθέσιμα μέσα, σχολικά και εξωσχολικά (ράδιο, τηλεόραση, βίντεο, κλπ) και ο οποίος μπορεί να εξαφανίσει το χάσμα ανάμεσα σε σπουδές και επαγγελματική ζωή, χάσμα που όσο πιο πρώιμο είναι, τόσο πιο βίαιο και ανεπανόρθωτο παρουσιάζεται. Ευρύτερα, θα πρέπει να χρησιμοποιηθούν όλες οι ευκαιρίες, κυρίως δε οι κοινωνικές υπηρεσίες, προκειμένου να δώσουμε μια νέα ευκαιρία κατάρτισης σε όσους ήδη εργάζονται. Παρόμοιος στόχος δεν μπορεί να επιτευχθεί παρά με το τίμημα ενός μετασχηματισμού σε βάθος της σχολικής οργάνωσης και των νοοτροπιών. Πράγματι, για να γίνει αληθινό το δικαίωμα να εκπαιδευτεί κανείς σε κάθε ηλικία, θα πρέπει να σταματήσουμε να ταυτοποιούμε κατάρτιση και φοίτηση, δημιουργώντας για παράδειγμα εκπαιδευτικά ιδρύματα που να βασίζονται στην τηλεόραση, αποδεχόμενοι την κατάρτιση που αποκτάται στον εργασιακό χώρο ή μέσα από την προσωπική εργασία, κλπ. Θα πρέπει επίσης να επανεξετάσουμε σε βάθος τη σχολική οργάνωση με τρόπο που να είναι δυνατόν περιοδικές επάνοδοι στο Σχολείο να μπορούν να έχουν ποικίλες διάρκειες (για μια χρονιά, με το πρότυπο της εκπαιδευτικής άδειας, αλλά επίσης και για έξι ή τρεις μήνες, ή μια εβδομάδα, ή δύο ώρες την ημέρα - με βραδινά μαθήματα για παράδειγμα) και να πάρουν πολύ διαφορετικές μορφές: κύκλοι κατάρτισης, έντονες πρακτικές ασκήσεις, κλπ. Θα μπορούσαν να θεσπιστούν τύποι συναλλαγών ανάμεσα στα σχολικά ιδρύματα και τις δημόσιες ή ιδιωτικές επιχειρήσεις, ιδιαίτερα με τη μορφή προασκήσεων κατάρτισης ή τελειοποίησης (στα ανώτερα επίπεδα του περιεχομένου των σπουδών, αυτές οι ανταλλαγές θα είναι αναμφίβολα προσοδοφόρες στα δύο μέρη), και αμοιβαία, μέσα από περιόδους κατάρτισης ή επανάληψης, στο Πανεπιστήμιο. Οι μορφές εναλλαγής της μελέτης στο σχολείο και της εργασίας στην επιχείρηση ή το εργαστήριο θα πρέπει να γενικευτούν, δίνοντας έτσι την πλήρη της έννοια στη διαρκή εκπαίδευση.

8. Η χρήση μοντέρνων τεχνικών διάδοσης. Η δράση παρότρυνσης, προσανατολισμού και υποστήριξης από το Κράτος θα πρέπει να εξασκείται μέσα από την έντονη και μεθοδική χρήση μοντέρνων τεχνικών διάδοσης της κουλτούρας, κυρίως από την τηλεόραση και την τηλεματική, κάτι που θα επιτρέψει να προσφερθεί σε όλους και παντού μια υποδειγματική εκπαίδευση.

Η διαφωτισμένη χρήση των μοντέρνων οργάνων επικοινωνίας, και κυρίως της βιντεοκασέτας, επιτρέπει σήμερα να εμπιστευθούμε την παραγωγή οργάνων μετάδοσης των βασικών, δηλαδή θεμελιωδών, γνώσεων και δεξιοτήτων σε ομάδες που θα συνδέουν ειδικούς της ακουστικο-οπτικής επικοινωνίας, ικανούς να χρησιμοποιούν με τον καλύτερο τρόπο τις ειδικές δυνατότητες του οργάνου, και εκπαιδευτικούς που θα

ορίζονται από τις ιδιαίτερες παιδαγωγικές τους ικανότητες και οι οποίοι προφανώς θα ενδιαφέρονται να περικυκλωθούν από τις απόψεις της επιστημονικής κοινότητας. Αντίθετα με τη διδασκαλία μέσω τηλεόρασης η οποία, λόγω της ακαμψίας του προγραμματισμού, συχνά ενσωματώνεται άσχημα στην αναγκαστικά ποικίλη πρόοδο της διδασκαλίας στα σχολικά ιδρύματα, το βίντεο επιτρέπει να παρέχουμε σύντομες, πυκνές και παιδαγωγικά αποτελεσματικές διδασκαλίες: με διάρκεια ενός τετάρτου της ώρας ή μισής ώρας το πολύ, δίνουν στο σχολιασμό, τη συζήτηση και την άσκηση τη θέση που πρέπει να έχουν. Αναφερόμενες σε γνώσεις και σημεία του προγράμματος όπου η εικόνα (φωτογραφία, εμψύχωση [animation], κλπ) είναι αναγκαία, αυτές οι διδασκαλίες θα πρέπει να καθοριστούν με συμβόλαια, για κάθε εκπαιδευτικό επίπεδο και κάθε περιοχή της γνώσης, που θα απευθύνονται σε δημόσιους ή ιδιωτικούς παραγωγούς βιντεοκασετών κατάλληλων για χρήση σε εκπαιδευτικά ιδρύματα. Η βιντεοκασέτα, η οποία επιτρέπει να συνδυαστεί η ευκαμψία χρήσης, αφού κάθε εκπαιδευτικός κάθε ιδρύματος θα μπορεί να επιλέξει τη στιγμή χρησιμοποίησής της καθώς και το ενιαίο σύλληψης και πραγματοποίησης, θα μπορούσε να συμβάλλει στο να ενωθεί η ελευθερία και η ποικιλία των παιδαγωγικών χρήσεων και ο ενιαίος χαρακτήρας και η ποιότητα της διδασκόμενης κουλτούρας. Η λογική και γενικευμένη χρήση μαγνητοσκοπημένων διδασκαλιών υψηλού επιπέδου θα συμβάλει επιπλέον στη μείωση της επίδρασης των εναλλαγών της ποιότητας των διδασκαλιών ανάλογα με τα ιδρύματα, τις περιοχές, κλπ. Δεν αμφισβητείται για παράδειγμα, ότι όσον αφορά στην τέχνη και τη λογοτεχνία, και ειδικότερα στο θέατρο, καθώς επίσης και στη γεωγραφία ή τις γλώσσες, η εικόνα θα μπορούσε να συμβάλλει στην άρση του αρκετά εξωπραγματικού χαρακτήρα που ενδύεται η εκπαίδευση για τα παιδιά ή τους εφήβους που στερούνται άμεσης εμπειρίας του θεάματος ή του ταξιδιού στο εξωτερικό. Για να ευνοηθεί η παραγωγή αυτών των νέων παιδαγωγικών οργάνων, θα πρέπει να προμηθευτούν οι ενδιαφερόμενοι εκπαιδευτικοί τα μέσα για να οικειοποιηθούν τις νέες τεχνικές μετάδοσης της γνώσης και, σε εκείνους που θα τις ελέγχουν τέλεια, θα πρέπει να δοθούν τα μέσα για να τις χρησιμοποιήσουν.

Η τηλεόραση θα μπορούσε να χρησιμοποιείται κυρίως το Σάββατο και την Κυριακή ως βάση μιας πραγματικής διαρκούς εκπαίδευσης (σε διάφορα επίπεδα) η οποία θα ικανοποιούσε μια ζήτηση που σήμερα εκμεταλλεύονται οι έμποροι των μαθημάτων με αλληλογραφία, των εγκυκλοπαιδειών και άλλων εκλαϊκευμένων έργων ή περιοδικών και η οποία θα δημιουργούσε, γύρω από το σχολείο, ένα πολιτισμικό περιβάλλον απαραίτητο για τη γενικευμένη επιτυχία του εκπαιδευτικού εγχειρήματος.

Ένας λογικός συνδυασμός της βιντεοκασέτας και της τηλεματικής θα μπορούσε να επιτρέψει σε εκπαιδευτικά ιδρύματα εξοπλισμένα με τεμαχικά υπολογιστών να προτείνουν

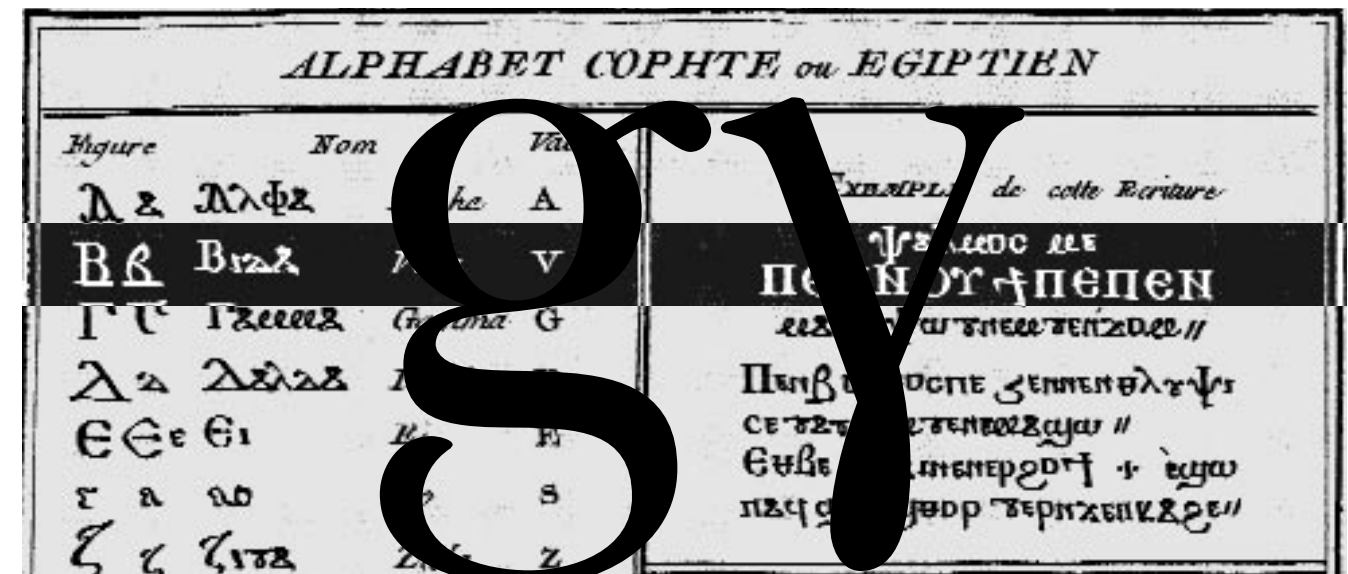
μια προσωπική εκπαίδευση υψηλού επιπέδου. Βλέπουμε πώς, με αυτό το μέσο, η κρατική βοήθεια, σωστά καταμερισμένη, θα μπορούσε να αντισταθμίσει τις γεωγραφικές και κοινωνικές αδυναμίες. Πρέπει δηλαδή, σε μια πρώτη φάση, να τολμήσουμε τη δημιουργία ενός μικρού αριθμού εμπειριών, ταυτόχρονα έγκυρων κοινωνιολογικά (δηλαδή εξασφαλισμένων με όλες τις απαραίτητες συνθήκες για να έχουν πιθανότητες επιτυχίας) και ικανών να αναπαραχθούν σε ευρύτερη κλίμακα μετά την εξαγωγή των σχετικών συμπερασμάτων και την ανεύρεση των μέσων.

Για να αποφευχθούν οι αυταπάτες και κυρίως οι διαφεύσεις, πρέπει να υπενθυμίσουμε ότι τα μοντέρνα όργανα διδασκαλίας δεν μπορεί να είναι αποτελεσματικά παρά με τη συνθήκη να μη τους ζητήσουμε να υποκαταστήσουν τους εκπαιδευτικούς, αλλά να τους υποστηρίξουν σε μια δοκιμασία ανανεωμένη λόγω της χρήσης τους: δεν είναι ποτέ τίποτε άλλο εκτός από ένα συμπληρωματικό εργαλείο στη διάθεση των εκπαιδευτικών των οποίων η ικανότητα, η λάμψη και ο ενθουσιασμός παραμένουν οι κύριοι παράγοντες της παιδαγωγικής επιτυχίας. Εξάλλου, δεν μπορούν να αποκτήσουν όλη τους την αποτελεσματικότητα παρά με το κόστος τεράστιων οικονομικών και πολιτιστικών επενδύσεων. Η είσοδος στην «ατομική κατανάλωση» της εκπαίδευσης που επιτρέπει η προσφυγή στην τηλεματική έχει ως αποτέλεσμα την αύξηση του κόστους της εκπαίδευσης και όχι τη μείωσή του όπως είχε γίνει πιστευτό. Όχι μόνο γιατί απαιτεί σημαντικά ποσά σε εξοπλισμούς (συσκευές τηλεόρασης, μαγνητόφωνα, μικρουπολογιστές ή τεμαχικά υπολογιστών, βιντεοθήκες, κλπ) οι οποίοι, διευκολύνοντας μια ενεργητική παιδαγωγική και μια ατομική ή συλλογική ερευνητική εργασία, δημιουργούν οι ίδιοι νέες ανάγκες (ερευνητικές βιβλιοθήκες, τράπεζες δεδομένων, κλπ)· αλλά επίσης γιατί ζητά εκπαιδευτικούς πολύ ικανούς και πολύ αφοσιωμένους σε μια παιδαγωγική επιχείρηση ικανή να αποκαλύψει νέες παιδαγωγικές ανάγκες - ενώ η μη σωστή χρήση είναι ικανή, αντίθετα, να καθορίσει παλινδρομήσεις σε σχέση με ό,τι επιτρέπουν να επιτευχθεί τα παραδοσιακά μέσα. Το αποτέλεσμα ομογενοποίησης και συγκεντρωτισμού που θα μπορούσε να παράγει η συστηματική χρήση (όμως αναγκαία περιορισμένη σε ένα μικρό τμήμα του ωραρίου) διδασκαλιών κατασκευασμένων σε επίπεδο κεντρικών οργάνων θα είχε ως αντίδραση την ποικίλη δράση των εκπαιδευτικών: μακριά από το να βρεθούν μειωμένοι στο ρόλο των απλών προγυμναστών, θα έχουν να εκπληρώσουν ένα εντελώς νέο καθήκον, απαλλαγμένο από καθαρά επαναληπτικές δοκιμασίες και το οποίο θα συνδυάζει τη συνεχή και εξατομικευμένη δράση που είναι εκείνη του κηδεμόνα, που είναι επιφορτισμένος να συνοδεύσει τον αρχάριο στη δουλειά του, και την παιδαγωγική δράση του εκπαιδευτικού και του εμψυχωτή (animateur), οι οποίοι είναι προσηλωμένοι στο να μεταδώσουν τους πιο θεμελιώδεις τρόπους σκέψης και να οργανώσουν την ατομική ή τη συλλογική εργασία.

Η αλλαγή οχήματος καλεί σε αλλαγές στο μήνυμα. Τα μοντέρνα μέσα επικοινωνίας δεν μπορούν να επιτύχουν την πλήρη τους απόδοση, παρά μόνο αν επιχειρηθεί ένας βαθύς μετασχηματισμός των όσων διδάσκονται και των τρόπων διδασκαλίας: πρέπει σε κάθε περίπτωση να γίνει μια μεθοδική προσπάθεια για να μεγιστοποιηθεί η απόδοση της επικοινωνίας (μέσα από μια εργασία πάνω στη χρησιμοποιούμενη γλώσσα, στα παρουσιαζόμενα ντοκουμέντα, στα προτεινόμενα πειράματα) υπολογίζοντας λεπτομερώς τα κοινωνικά και σχολικά χαρακτηριστικά των παρალηπτών. Για να απαντήσουμε στο ζήτημα της κατάρτισης και της πληροφόρησης που δεν θα έπρεπε να αποτύχει να κάνει να αναβλύσουν η χρήση αυτών των νέων μέσων, η κεντρική εξουσία θα πρέπει να βα-

που θα προτείνει μια κουλτούρα επίσης ιερή και αποκομμένη από τη συνηθισμένη ύπαρξη. Γι' αυτό θα ήταν απαραίτητο όλοι οι θεσμοί πολιτισμικής μεταβίβασης (σχολεία, μουσεία, βιβλιοθήκες, κλπ) να περιλαμβάνουν στα συμβούλιά τους, με τρόπο πολύ πιο ρεαλιστικό και πιο αποτελεσματικό σε σχέση με σήμερα, αυτές τις «εκ των έξω» προσωπικότητες (και μ' αυτό δεν εννοούμε σημαντικούς ανθρώπους), όχι μέσα από τη λογική κάποιου ελέγχου, κάτι που θα προκαλούσε αντιδράσεις περιχαράκωσης και συντεχνιακής άμυνας, αλλά μέσα από τη λογική της συμμετοχής στις ευθύνες, ακόμα και τις οικονομικές στην έμπνευση και την προτροπή.

Το σχολείο δεν μπορεί και δεν πρέπει να είναι ο μόνος χώρος επιμόρφωσης: δεν μπορεί και δεν πρέπει ν' αποβλέπει να δι-

οιστεί σε ομάδες εμψυχωτών (animateurs) που θα πρέπει να επιτρέψουν, στα πλαίσια μιας κριτικής γνώσης, να βρεθούν καλύτερες λύσεις, τις οποίες θα επιφέρουν ορισμένοι στα προβλήματα που συναντούν όλοι, οι βάσεις μιας προοδευτικής και ηθελμένης γενίκευσης των επιτυχημένων εμπειριών.

9. Το «άνοιγμα» μέσα στην αυτονομία και μέσω αυτής. Οι σχολικές εγκαταστάσεις θα έπρεπε να συνεργάζονται με πρόσωπα ξένα προς τις σκέψεις τους και τις δραστηριότητές τους, να συντονίζουν τη δράση τους με εκείνη άλλων θεσμών πολιτισμικής κατεύθυνσης και να γίνουν η εστία μιας καινούργιας συλλογικής ζωής, χώρος όπου ασκείται πρακτικά μια πραγματική αγωγή του πολίτη. Παράλληλα, θα έπρεπε να ενισχύσουν την αυτονομία του διδακτικού σώματος αναβαθμίζοντας το λειτούργημα του καθηγητή και ενισχύοντας την αρμοδιότητα των δασκάλων.

Χωρίς να θυσιάζουμε στο μύθο του «ανοίγματος στη ζωή», που μπορεί να οδηγήσει σε εκτροπές, και χωρίς να εκθέσουμε την αυτονομία που είναι απαραίτητη στο σχολικό θεσμό από την άποψη της κοινωνικής απαίτησης, πρέπει να αποφευχθεί το σχολικό σύστημα να αποτελεί έναν ξεχωριστό κόσμο, ιερό,

δάξει τα πάντα. Καθώς η μετάδοση των γνώσεων δεν μπορεί, ούτε στην πράξη ούτε κατά το νόμο, να μονοπωλείται από ένα μόνο θεσμό, πρέπει να λαμβάνεται υπόψη το απόθεμα των χώρων συμπληρωματικής επιμόρφωσης στο εσωτερικό του οποίου πρέπει να προσδιοριστεί η ειδική λειτουργία του σχολείου. Από το γεγονός της αυξανόμενης σημασίας των δραστηριοτήτων πολιτισμικής διάδοσης που λαμβάνουν χώρα έξω από το θεσμό του σχολείου - από την τηλεόραση αναμφισβήτητη, αλλά επίσης από το θέατρο, τον κινηματογράφο, τα κέντρα νεότητας και πολιτισμού, κλπ - η σχολική δράση θα μπορούσε να δει αύξηση της απόδοσής της αν εντασσόταν συνειδητά και μεθοδικά στον κόσμο των πολιτισμικών δραστηριοτήτων που δημιουργούν τα άλλα μέσα διάδοσης. Θα έπρεπε να αναζητήσει κανείς, τόσο σε εθνική κλίμακα όσο και σε μικρές τοπικές μονάδες, τη διάρθρωση όλων των μορφών πολιτισμικής διάδοσης και να ευνοήσει, τουλάχιστον στο επίπεδο των μικρών πόλεων, το συντονισμό της σχολικής δράσης με εκείνη των διάφορων θεσμών πολιτισμικής διάδοσης, βιβλιοθηκών, μουσείων, ορχηστρών, κλπ., καθώς και των διάφορων φορέων παραγωγής και διάδοσης πολιτισμού, καθηγητών, καλλιτεχνών, συγγραφέων, ερευνητών... Θα είχε

μεγάλη σημασία γι' αυτό να αρθούν τα τεχνικά, οικονομικά και, κυρίως, γραφειοκρατικά ή νομικά (κυρίως στο θέμα της αστικής ευθύνης) εμπόδια, χωρίς να μιλήσουμε για τις ψυχολογικές αντιστάσεις που σήμερα φρενάρουν αυτές τις ανταλλαγές εμποδίζοντας κυρίως την εθελοντική ή αμειβόμενη συμμετοχή, στην εκπαίδευση, προσωπικοτήτων από χώρους καλλιτεχνικούς, επιστημονικούς ή επαγγελματικούς. Απαράιτητος στο επίπεδο της παραγωγής των πολιτισμικών έργων, ο θεσμικός αλλά και ο νοητικός διαχωρισμός μεταξύ των παραγωγών πολιτισμού –ερευνητών, καλλιτεχνών, συγγραφέων– και ατόμων που μεταδίδουν την κουλτούρα –καθηγητών, δημοσιογράφων, εκδοτών, διευθυντών γκαλερί, κλπ– θα έπρεπε να μειωθεί στο παιδαγωγικό επίπεδο. Η είσοδος πραγματικών δημιουργών κουλτούρας στον κόσμο του σχολείου, δημιουργών τους οποίους θα είχαν καλέσει και υποδεχτεί οι διδάσκοντες, που θα λειτουργούσαν ως ενδιάμεσοι επιφορτισμένοι να ετοιμάσουν και να επεκτείνουν τις ακριβείς παρεμβάσεις τους, θα είχε ως αποτέλεσμα να υπενθυμίσει την αναμφίβολα εν μέρει μη ανατρέψιμη διάκριση ανάμεσα στον πολιτισμό (culture) και τη σχολική κουλτούρα.

Η πραγματική λειτουργία της σχολικής πράξης και η επιλογή των όσων διδάσκονται πρέπει να επανεξεταστούν σε συνάρτηση με το σύνολο των θεσμών διάδοσης, συμπληρωματικής και ανταγωνιστικής· κι αυτό για να αποφευχθούν οι διπλές χρήσεις και να επικεντρωθεί η παιδαγωγική προσπάθεια στα εδάφη όπου η δράση του σχολείου είναι αναντικατάστατη. Γιατί το σχολείο πρέπει να εντείνει κατά προτεραιότητα την προσπάθειά του να εντυπώσει διαθέσιμες γενικές και μεταβιβάσιμες, οι οποίες μόνο με την επανάληψη και την άσκηση μπορούν να κατακτηθούν.

Μόνο αυτό ουσιαστικά μπορεί να μεταδώσει τα εργαλεία της σκέψης που ρυθμίζουν την κατανόηση όλων των μηνυμάτων και τη λογική αφομοίωση όλων των γνώσεων, αλλά και την κριτική σύνθεση των γνώσεων που μπορούν να αποκτηθούν με άλλους τρόπους, γνώσεων ή ημιγνώσεων συχνά διασκορπισμένων, δηλαδή διασπασμένων, όπως και οι, λίγο ή πολύ, αβέβαιες συνθήκες απόκτησής τους. Οι καθηγητές θα έπρεπε να είναι προετοιμασμένοι κι ενθαρρυνόμενοι να χρησιμοποιούν με τρόπο αντανάκλαστικό και κριτικό τα πολιτισμικά μηνύματα που στέλνει η τηλεόραση, το θέατρο, ο κινηματογράφος, οι εφημερίδες. Για παράδειγμα, θα έπρεπε, σε κάποια στιγμή της επιμόρφωσής τους, να εκπαιδεύονται στην τεχνική των νέων μέσων επικοινωνίας που θα τους έκανε ικανούς να μεταδίδουν τη συνείδηση και τη γνώση των διαδικασιών και των αποτελεσμάτων (κυρίως του μοντάζ [montage] και των οπτικών γωνιών [prises de vue]), τα οποία για όσο καιρό αγνοούνται, συντελούν ώστε μηνύματα ή εικόνες κοινωνικά κατασκευασμένες, να φαίνονται φυσικά και να θεωρούνται μαρτυρίες.

Όλες οι προσπάθειες που είναι κατάλληλες να ευνοήσουν τη συγκρότηση μιας πραγματικής μορφωτικής κοινότητας που θα έωνε σε μια ανταλλαγή πληροφοριών ή υπηρεσιών τους

γονείς και τους εκπαιδευτικούς (κάτι που συμβαίνει συχνά στα ιδιωτικά εκπαιδευτήρια) θα έπρεπε να ενθαρρυνθούν -ενώ ταυτόχρονα θα έπρεπε να οριοθετηθεί με σαφήνεια ειδικός τομέας αρμοδιότητας του σώματος των καθηγητών. Το ανοικτό σχολείο θα έπρεπε να γίνει ένα είδος κοινής οικίας, εστία συναντήσεων ανάμεσα στις γενιές και τους χώρους, κυρίως ανάμεσα στους παλιούς κατοίκους και τους καινούριους μετανάστες, εννοώντας για παράδειγμα τα μαθήματα για τους αναλφάβητους. Θα ήταν ένας χώρος όπου θα μπορούσε κανείς να μάθει και να εφαρμόσει μια ηθική υπευθυνότητας, αλληλεγγύης και σεβασμού των άλλων, κυρίως σε μικρές συνενώσεις ατόμων, με την ευκαιρία των πρακτικών ενεργειών αλληλοβοήθειας και συνδρομής, ιδιαίτερα δε στην περίπτωση προσώπων ηλικιωμένων ή ατόμων με ειδικές ανάγκες, ή ακόμα και μέσα από συλλογικές δραστηριότητες που θα έωναν διαφορετικές γενιές (καλλιτεχνικές δραστηριότητες, αθλητικές, ομίλους αναψυχής, κλπ), (η αγωγή του πολίτη θα έβρισκε εδώ πρακτικές ενασχολήσεις. Αυτές οι συλλογικές δραστηριότητες λοιπόν, θα ήταν η ευκαιρία να εντυπώσουν έναν αριθμό αρχών της κοινωνικής ύπαρξης: ιδιαίτερα ότι η συλλογική ζωή, και ειδικότερα εκείνη μιας τάξης δραστηριότητας και προσανατολισμένης προς έναν κοινό στόχο, είναι αδύνατη χωρίς κάποιους περιορισμούς που ο καθένας πρέπει να επιβάλλει στον εαυτό του· ότι δεν μπορούμε να εργαζόμαστε από κοινού στην ίδια δραστηριότητα χωρίς ελάχιστο πειθαρχίας...

Ορισμένες δραστηριότητες γενικού ενδιαφέροντος που ανατέθηκαν στις δημόσιες εξουσίες, είτε πρόκειται για δραστηριότητες καθαρά πολιτιστικές όπως οι εκθέσεις, τα θεάματα, οι συναυλίες, κλπ, είτε για εκείνες που αφορούν για παράδειγμα στην καλαισθησία των δημοσίων χώρων, στη διάσωση του φυσικού περιβάλλοντος, στο σεβασμό των ζώων κλπ, θα μπορούσαν να οργανωθούν μέσα και από τους σχολικούς θεσμούς ή γύρω από αυτούς, δίνοντας ξανά στους εκπαιδευτικούς τον κοινωνικό ρόλο υποδειγματικών καθοδηγητών, κάτι που συχνά υπήρξε.

Σε άμεση σχέση με αυτή την προσπάθεια να προσφερθεί στους δασκάλους ένα λειτουργήμα εμπλουτισμένο και διευρυμένο και ως εκ τούτου πιο ελκυστικό, και να αναβαθμιστεί κοινωνικά αυτό το λειτουργήμα ώστε να δοθούν στο σχολείο τα μέσα για να παίζει το ρόλο της εστίας της κοινωνικής ζωής· θα μπορούσε επίσης να προβλεφθεί η διαρκής επιμόρφωση που είναι απαραίτητη για να εξασφαλιστεί η συντήρηση και η ανανέωση της τεχνικής και παιδαγωγικής καταλληλότητας σ' έναν κόσμο όπου οι γνώσεις εξελίσσονται γρήγορα, εξαιτίας της επιστημονικής έρευνας και της τεχνολογικής ανάπτυξης, και όπου οι ειδικότητες αναδομούνται και διαφοροποιούνται (η ατομική εργασία για την ενημέρωση, που θα έπρεπε να συνδέεται με άμεσα πλεονεκτήματα, θα μπορούσε να ευνοηθεί με τη συστηματική χρήση της διδασκαλίας μέσω τηλεόρασης (ανοικτό Πανεπιστήμιο).

Το επάγγελμα του εκπαιδευτικού είναι ένα επάγγελμα δύ-

σκολο, συχνά επίπονο και εξαντλητικό, που δεν μπορεί να δώσει πραγματικά ενθουσιασμό και ικανοποίηση παρά μόνον αν ασκείται με πάθος και πεποίθηση. Οι διδάσκοντες όλων των τάξεων της εκπαίδευσης δεν μπορούν να ξεφύγουν από την ψυχολογική και τεχνική φθορά αν δεν μπορούν να διακόπτουν περιοδικά τη σχολική ρουτίνα βγαίνοντας από τον κλειστό κόσμο του σχολείου για να κάνουν σεμινάρια (stages) σε εργαστήρια, επιχειρήσεις, κλπ, ή για να συνεχίσουν την επιμόρφωσή τους είτε μέσω της προσωπικής εργασίας είτε παρακολουθώντας μαθήματα επιμόρφωσης, επωφελούμενοι των εκπαιδευτικών τους αδειών. Και αναμφίβολα θα ήταν χρήσιμο να προσφέρεται στους δασκάλους κάποιας ηλικίας που θα το επιθυμούσαν η δυνατότητα να τελειώσουν τη σταδιοδρομία τους σε διοικητικές θέσεις, με καθήκοντα πολιτισμικής στελέχωσης λιγότερο κουραστικά (όπως αρμοδιότητες κηδεμόνος ή περιοδεύοντος εκπαιδευτή), ανάλογα με τις προτιμήσεις και τις ικανότητές τους. Μια έντονη εξειδικευμένη αρμοδιότητα, τόσο σε ό,τι αφορά την ύλη που διδάσκεται όσο και σε κάθε τι που αγγίζει τον τρόπο διδασκαλίας, αποτελεί αναμφίβολα την καλύτερη, αν όχι τη μοναδική εγγύηση για την αυτονομία του σχολείου και της ανεξαρτησίας των δασκάλων απέναντι σε όλες τις ομάδες πίεσης.

Για την εφαρμογή των αρχών

Αυτές οι προτάσεις εμπνέονται χωρίς αμφιβολία από μια μεροληψία αισιοδοξίας, η οποία φαίνεται κυρίως στην προσπάθεια να ξεπεραστούν οι αντιφάσεις ανάμεσα στους αντιτιθέμενους στόχους που πρέπει ν' ακολουθεί το σχολικό σύστημα. Πώς, όμως, να μην σκεφτείς τους εξαναγκασμούς μέσα από τους οποίους πρέπει να υπολογιστεί κάθε ενέργεια για τη λειτουργία του σχολείου; Και πώς να ξεχάσει κανείς ότι μια συζήτηση με σωστές προθέσεις δεν μπορεί να είναι αρκετή για να παραχθεί το καλύτερο δυνατό από τους σχολικούς κόσμούς; Τόσες φορές στο παρελθόν μέτρα εμπνευσμένα από τις καλύτερες προθέσεις κατέληξαν σε αποτελέσματα που οδηγούσαν στο αντίθετο των στόχων που είχαν προβλεφθεί. Και όταν είμαστε υποχρεωμένοι να θυμίσουμε για παράδειγμα τις αρετές της εκμάθησης δια της εμπειρίας, ασταμάτητα ενθουσιώδεις, από τον Ρουσσώ και τον Πεσάλδοι, απ' όλους τους αναμορφωτές, δεν μπορούμε ν' αποφύγουμε το συναίσθημα ότι ο θεσμός είναι ικανός να εξουδετερώσει ή να διαστρεβλώσει όλα τα μέτρα που έχουν προορισμό να το μεταμορφώσουν. Κι ακόμα, πώς θα επιλεγούν εκείνοι που θα έχουν την αποστολή να διαλέξουν τους πραγματικούς νεωτερισμούς και ν' ανταμείψουν τις πραγματικές αξίες; Πώς θ' ανακαλυφθούν και θα ενθαρρυνθούν οι υπεύθυνοι που είναι ικανοί να κινητοποιήσουν, με την καταλληλότητα και το δυναμισμό τους, τα ακόμα κακοχρησιμοποιημένα, ατελείωτα αποθέματα φαντασίας και αφοσίωσης; Πώς να αρθούν οι αναρίθμητες αντιστάσεις που θα μπορούσαν να βρουν δικαιολογίες στις τεχνικές δυσκολίες του επαγγέλματος του δασκάλου, που συχνά αγνοεί το πλα-

τύ κοινό, και στις υλικές συνθήκες τις συχνά αξιοθρήνητες μέσα στις οποίες πρέπει να το ασκήσουν; Πώς να ματαιώσεις τις πονηριές του εξισωτικού φορμαλισμού που επιτρέπει να αποφεύγεται η αναγνώριση της φανεράς ανισότητας των συνθηκών επιμόρφωσης, και να ανατίθενται τα πιο δυσχερή καθήκοντα στους νεότερους και πιο στερημένους δασκάλους, χωρίς ιδιαίτερη προετοιμασία και χωρίς ειδικά αντισταθμίσματα;

Η σημασία των διακυβευμάτων που συνδέονται με την παιδεία επιβάλλει να ενεργοποιηθούν τα πάντα για να υπερπηδηθούν αυτά τα κοινωνικά εμπόδια. Δεν μπορούμε πια ν' αναβάλουμε περισσότερο την προσπάθεια που απαιτείται για να βελτιωθούν οι συνθήκες ύπαρξης, επιμόρφωσης ως εργασίας των διδασκόντων σε όλα τα επίπεδα, και για να καθιερωθούν ρυθμιστικά μέτρα απαραίτητα για να ανταμειφθούν οι επιτυχίες τους. Δεν μπορούμε να κάνουμε περισσότερη οικονομία για επενδύσεις σημαντικές στην καθαρά πολιτισμική υποδομή (για να ξεκινήσουμε από τις βιβλιοθήκες). Παράλληλα θα έπρεπε να αναλάβουμε, χωρίς καθυστέρηση, κάποια πειράματα περιορισμένα αλλά αποφασιστικά: ανοικτό Πανεπιστήμιο, Επιτροπή αναθεώρησης και ενοποίησης προγραμμάτων, περιφερειακά Ινστιτούτα διαρκούς επιμόρφωσης των δασκάλων (που θα εργάζονταν σε συνδυασμό με το ανοικτό Πανεπιστήμιο), Πειραματικές μονάδες εξατομικευμένης εκπαίδευσης που θα χρησιμοποιούσαν τη βιντεοκασέτα και την τηλεματική (télématique), Σώματα εκπαιδευτών (animateurs), Επιτροπή Πανεπιστημιακών Δυνάμεων, για την οργάνωση της επιμόρφωσης, Αλυσίδα πολιτισμικής τηλεόρασης, κλπ. Για να αποφύγουμε να καταλήξουμε να ενισχυθούν με την αποτυχία ή την φαινομενική επιτυχία οι ίδιοι οι μηχανισμοί που ισχυριζόμασταν ότι θα χτυπήσουμε, αυτά τα πειράματα δεν πρέπει να αναληφθούν παρά μόνον αν υπάρχουν συγκεντρωμένες όλες οι υλικές και πνευματικές συνθήκες που είναι απαραίτητες για την επιτυχία τους, ώστε να μπορούν ν' αναπαράχθούν και να γενικευθούν.

Η διδασκαλία δεν είναι μια δραστηριότητα όπως οι άλλες: λίγα επαγγέλματα μπορούν να προκαλέσουν ζημιές πιο σοβαρές από εκείνες που προκαλούν οι κακοί δάσκαλοι στους μαθητές που τους έχουν εμπιστευθεί: λίγα επαγγέλματα προϋποθέτουν τόσες αρετές, μεγαλοψυχία, αφοσίωση και ίσως πάνω απ' όλα ενθουσιασμό και αφιλοκέρδεια. Μόνο μια πολιτική εμπνευσμένη από τη φροντίδα να προσελκύσει και να προωθήσει τους καλύτερους, εκείνους τους άντρες και εκείνες τις γυναίκες ποιότητας που όλα τα συστήματα εκπαίδευσης δόξασαν πάντοτε, θα μπορέσει να κάνει το επάγγελμα εκείνων που μορφώνουν τη νεότητα αυτό που θα έπρεπε να είναι, το πρώτο των επαγγέλμάτων.

ΣΗΜΕΙΩΣΗ

1. DEUG: Ο πρώτος, διετής σε διάρκεια, κύκλος Πανεπιστημιακών σπουδών στη Γαλλία (Σ.τ.Ε.).

(Μετάφραση: Ν. Παναγιωτόπουλος, Σ. Τάνταρος)